

Vestmannen

Nr 5

Bergen, 20. juni 1999

15. årgang

Høgnorsksamling i vårskrud

Våren syntte seg frå si beste sida med klår himmel, strålande sol og grønt bjørkelauv då høgnorskdagane opna i det idylliske grennahuset til det frilynde ungdomslaget i Bondalen i Ørsta fredag den 14. mai. Attåt folk frå Sunnmøre møtte langvegsfarande – frå Rogaland, Bergen, Oslo, Gudbrandsdalen, Vestfold, Østfold, Buskerud og ytst på Smøla. Leidaren i Volda og Ørsta Målungsdom, Kay Morten Aarskog, opna og leidde tilskipingi som vara til sundag den 16. mai, med ei sers vellukka vitjing i Aasentunet laurdag, der Jens Kåre Engeset var tilretteleggjar og umvisar.

Kveikjande innleidingar

Svein E. Kvamsdal heldt ei levande og praktisk forma innleitung med mange døme fredagskvelden um strukturen i høgnorsk, kvifor høgnorsk hev denne strukturen og vanskane som som hev vorte valda av ulike offisielle rettskrivingar. Høgnorsken vart som han er fordi Aasen sökte samanhengen millom dagsens målføre og gamalnorsk. Dei edlaste dialektane var dei som syntte næraast samanheng med det gamle målet. Kvamsdal nemnde miséren som dei talemålsnære freistnadene hev ført til. Dei bryt ned *samanhengslovi* (stomnlovi) (taka-tek-tok-teke), *systematikken* (vanhøvet *tid*, men *li*) og *ordskilnadsprinsippet* (*tid*, *tids!*). Beingrindi i målet er i alle norske målføre den same. Skiljet millom sterkt og lint hokyn er so ålment at det må koma fram i skriftmålet (sterke hokynsord endar hovudsakleg på konsonant og skal ha bundi form på -i). Høgnorsken er eit typologisk skriftmål, den eine dialekten upplyser den andre, og Aasen-målet treng til eit systematisk og fast regelverk.

Laurdag heldt Jon Buset frå Volda ei

utgreiding um norskfaget med faglege merknader. Buset skifte etter skulegangen i Ålesund til nynorsk. Han hev no vore tilsett i skulen i Volda kring 30 år. Grunnleggjande er å læra verbboyningi. Ordlistor må brukast pedagogisk og praktisk. Seinare på dagen hadde Gunleiv Hadland merknader til ymse høgnorskstrategiar, med tankar um sterke og veike sidor; me må ikkje gripa til uhistoriske og lettvinde forklaringar. Etter innleidingane var det gode ordskifte der dei fleste var med både fredag og laurdag. Um laurdagen var det elles umvising i Aasentunet ved Jens Kåre Engeset, og den umvisingi hadde mange gledt seg til.

Uppsummering og uppgåvor

Um sundagen heldt møtelyden ei uppsummering av tilskipingi og dryfta korleis me best kann fremja høgnorsken. Viktige uppgåvor er å spreida kunnskap um høgnorsken og soga til høgnorsken. Folk må få sjå meir høgnorsk på prent. Lars Bjarne Marøy orientera m.a. um tankane for å få sterkare liv i Norsk Bladmannalag, der eit interimutval no samarbeider med det gamle styret. Me må ikkje berre dryfta rettskriving, men den som skal læra seg høgnorsk, kjem ikkje utanum rettskrivingi.

Nøgd

Leidaren i Volda og Ørsta Målungsdom, Kay Morten Aarskog, fortel at han er tolleg nøgd med tilskipingi. Stemningi var fin, og ei handgripeleg frukt av høgnorsksamlingi er venteleg at til hausten vert det kalla inn til skipingsmøte for eit Aasen-lag på Sunnmøre. Lagsfolk hev meldt seg, og i ei arbeidsnemnd sit Kay Morten Aarskog, Svein E. Kvamsdal og Olav Torheim.

Høgnorske årsmøte helgi 4. september

Laurdag 4. sept. frå kl. 11 vert det årsmøte i Ivar Aasen-sambandet og Vestlandske Mållag i Fensal, Kong Oscarsgata 15, i Bergen. I tilknyting til dette vert det nyskipingsmøte for Norsk Bladmannalag, det tradisjonsrike laget som no kjem i sterkare drift. Eit millombils styre hev vore i arbeid ei tid, Dei som er med der er Lars Bjarne Marøy, Lars Toralf Storstrand, Thor Chr. Skavlem – dei two sistnemnde er bladfolk i Dagen.

Landsmøte i Noregs Mållag

vert i år i tidi 29. - 31. juli (olsokhelgi) i Florø i Flora kommune. Truleg kjem landsmøtet til å dryfta nynorsknormalen i skulen, og me veit at frå Håvard Tangen ligg det fyre jamstellingsframlegg for i-mål og a-mål. Kring formannsvalet er det spaning, sidan valnemndi samråystes held på Oddmund Hoel, medan Liv Ingebrigtsen kan like etter er viljug til å taka attval.

Ordtøkjet

**Den same Domen,
som ein legg på andre,
fær ein leggja på seg
sjølv.**

Etter Ivar Aasen

Vestmannen kjem att den 20. august 1999. God sumar!

I dette bladet

Um målnormering og krav um jamstelt i-mål s. 3, 13 og 16.

Høgnorsksamling i vårskrud	1
Årsmøte for Aasen-rørsla	2
Aslaug Høydal: Norden	4
Horge: Ibsen og Geord Brandes	5
Steffens: Den unge Hamsun	6
Setesdalsforlaget og Homme	7
Latinske ordtøkje	8
E. A. Dalseth: Paven og filosofien	9
S. Sandvik: Vikør og nynorsk daning	10
L. Jerald: Joh. Nitter Sømme	11
Lieberaliseringsframlegget	12
L. Jerald: Kulturtragedie	13
A.I. Kjerland: Haukenæs og målsaki	14
H. Tangen: Avnorsknemnd	15
L. Jerald: Eit gamal kristenfolk	15
Um Henrik Angell	17
T. Sausjord: Olav Løkse	18
Trygve Bull	20

Dessutan Ordtøkjet, Vestmannalaget, småmeldingar, Sagt, Telefonen, Godt sagt, Sluttordet m.m.

Heidersgåva av Gjelsvik-fondet

Heidersgåva av Gjelsvik-fondet vert utetla av Norsk Måldyrkingsslag (Akademi for det Norske Målet). Gåva vert gjevi for den nynorske boki som er framifrå i innhald og stil, og attåt er skrivi på det reinaste og beste målet.

Kva litteraturgrein boki høyrer til, hev ingen ting å segja. Diktarverk, vitskapleg arbeid, vanlege upplysningsbøker, umsetjingar, ordbøker osb. kjem på lik line i tevlingi.

Domsnemnd er *fyrsteamanuensis Johan A. Schultz, Ullevålsalléen 4, 0852 Oslo, professor Olav Sunnanå, Øvre Smestadveg 38, 0378 Oslo, og bladstyrar Jostein Krokvik, 6143 Fiskåbygd.*

Bøker til tevlingi lyt sendast seinverges til domsmennene innan 1. september 1999. NB! Ei bok til kvar domsmann – av bøker utgjevne i 1998.

Vensam helsing
NORSK MÅLDYRKINGSLAG
Hallvard Bergwitz
(skrivar)

Nye høgnorsklag i kjømdi

På Sunnmøre, Voss – og Norsk Bladmannalag

Den 4. sept. 1999 vert det årsmøte i Fensal, Bergen, for Ivar Aasen-sambandet, Vestlandske Mållag – og for Norsk Bladmannalag som skal nyskipast. Vestmannen hev sétt igjenom innførslone som årsmeldingi for Vestlandske Mållag skal byggja på, og det er tydeleg at lagsskiping stend høgt på arbeidslista. Serleg hev Lars Bjarne Marøy og Gudmund Harildstad lagt arbeid på planleggjungi.

Norsk Bladmannalag

Det hevdsterke Norsk Bladmannalag vert vonleg nyskipa årsmøtedagen laurdag den 4. september. I samråd med det gamle styret der Gerdfinn Eithun er formann, hev det vorte nedsett eit millombilsstyre med formannen i Vestlandske Mållag i brodden: Lars Bjarne Marøy, Lars Toralf Storstrand, Thor Chr. Skavlem. Norsk Bladmannalag vart skipa i Skien i 1913 med Hans Aarnes til framdrivar og fyrste formann, og laget var mykje verksamt fram til ufreden og hersetjingi 1940-45.

På Voss og og på Sunnmøre

På Voss vart det tidlegare i år halde eit samrådsmøte millom Vestmannenesarar. Lars Bjarne Marøy i Vestlandske Mållag var til stades. Målpolitisk ihuge og sans for tradisjonelt mål er levande på Voss, og vonleg vert det lagsskiping på haustparten.

På Sunnmøre hev det ei tid vore arbeid for eit høgnorsklag eller aasenlag. På høgnorsksamling i Bondalen no i vår kom dette arbeidet i fastare gjenge. Viljen til å etterreisa det ille medfarne skriftmålet er ofte lett synleg millom medvitne sunnmøringar, og dei som stend i brodden for arbeidet er Svein E. Kvamsdal, Kay Morten Aarskog og Olav Torheim. Voni er å kalla inn skippingsmøte tidleg i haust.

Andre gjeremål

Serleg nemner me den vellukka høgnorsksamling i Bondalen i Ørsta. Formennene i Ivar Aasen-sambandet, Bjørn Tormod Ringdal Vestlandske Mållag, Lars Bjarne Marøy, Høgnorskringen, Håvard Tangen og i Norsk Målungdom, Magnus Bernhardsen, tok del i friske ordskifte. Det var medieuppslag lokalt, millom anna i avisone i Ørsta og Volda og lokalfjernsynet!

Formannen i Vestlandske Mållag hev vore synleg i pressa ved ymse høve, millom anna i anbeheitelse-saki og i ordskifte um norskfaget. Han hev vore med på møte og samrådingar, lokalt og lenger undan. Etter upptak frå Martin Votlo er det sendt uppmøding til NRK um fleire nynorske morgenandakter og meir nynorsk musikk og song i NRK. Til mai 1999 var det halde tvo styremøte i Vestlandske Mållag i arbeidsåret.

NORSK MÅLDYRKINGSLAG

Norsk Måldyrkingsslag (Akademi for det Norske Målet) søker ny skrivar. Skrivaren i laget hev fyllt 80 år og ynskjer avløsing. Norsk Måldyrkingsslag er eit målvitskapleg akademi som hev til fyremål å granska og dyrka det *Norske Målet*, i samsvar med det målet Ivar Aasen etterreiste.

Umbodet som skrivar kann søkjast både av kvinner og menn. Skrivaren lyt helst hava akademisk bakgrunn og må nytta Aasen-målet. Det er ein fyremun um skrivaren bur i eller nær Oslo.

Godtgjersla er ikkje stor. Men arbeidet er lærerikt og gjevande for den som ser arbeidet for norsk mål som ei hjartesak.

Søknad med rettkjende vitnemål kann sendast til *formannen i Norsk Måldyrkingsslag (Akademi for det Norske Målet)*, yverlækjar Magnus Robberstad, Bjørnemyr terr. 12, 1453 Bjørnemyr (Nesodden) innan 10. september.

Skrivaren svarar på spørsmål um arbeidet. Telefon 22 26 14 97.

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 6504.10.12484

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 34 33 77

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd
Internett: sambandet.home.ml.org

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Rekneskapsførar:
Helge Liland
Midgelen 16
5067 Store Milde

Prenta hjå:
Nytrykk as
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07
www.nytrykk.no

VESTMANNALAGET

Formann: Lars Bjarne Marøy,
Eliasmarken 14, 5163 Laksevåg,
Tlf. 55 34 33 77

Kassastyrar: Bjarne Storheim, 5123
Sæbøvågen. Tlf. 56 37 10 71

Gåvor til Vestmannen

*Lat det merkast i meir enn i ordi,
at me halda den arven i stand –*

Kårstein Sørlie, Kjøpenhamn, 150. Alv
Askeland, Utne, 100. Oddmund
Løkensgard Hoel, Oslo, 50. Lars
Slettebø, Sæbøvik 50.

I alt i dette bladet kr 350,-
Hjarteleg takk til kvar gjevar!
VESTMANNEN, 6143 Fiskåbygd
Gironr. 0802 4 25 63 92

Upprop

*For jamstelling av i-mål og
a-mål*

Underskriftene strøymer inn til dette uppropet som vonleg vert lagt fram på landsmøtet i Noregs Mållag. Meld snarast frå um at du vil vera med til Vestmannen eller til Håvard Tangen, Høgnorskringen, Grensa 8, 0159 Oslo. Tlf. 70 02 14 29 eller 22 33 68 10.

Me som skriv på dette uppropet meiner det er rett og rimeleg at dei to hovudformene av nynorsk, i-mål og a-mål, skal ha jamstelt status i den offisielle rettskrivingi i skulen. Same um dei hev ulik utbreiding, bør i-mål og a-mål ha like vilkår. Systemet med at klassiske *i*-former er sette i klammer, må takast burt, og typeformene *soli* og *sola* bør vera jamstelte hovud- og lærebokformer. Det tyder at folk som vil skriva tradisjonelt i-mål, må få lov til det, ikkje berre privat, men òg i arbeids- og næringslivet, medrekna i tenesteverket i staten, fylket og heradet. Dette vil lyfta fram eit verdfullt og sermerkt drag i norsk mål og kulturarv, og me held jamstelling for ei demokratisk rettferdssak.

Det nynorske normalmålet

Målørsla, alle vengane, hev etter teke til å meina eitkvart um norske skrivemåtar. Språkrådet, nynorskgreini, hev i stor mun drive kronisk tukl med skuleettkskrivingi; at Språkrådet no gjer rettskrivingsvedtak berre kvart fjerde år, brigdar i prinsippet ikkje på det. Det finst ikkje eit skriftmål på jordi som vilde festna seg og vinna fram med eit slikt offentleg orakel som ustanskeleg skiplar målet på sitt fåfengde jag etter den nye «gjeldande rettskriving». Bokmålsgreini hev heile tidi teke det på annan måte, men for vårt mål trur me ikkje på retteleg betring fyrre me fær eit heilt anna språkråd – eit for kvart mål – samansett på onnor vis enn det noverande, utan anakronistiske målblandingsfyremål, utan rettskrivingsputling. Skrivemåtane bør i vårt mål, som i andre, få vera i fred i 100 år um gongen. Minst. Og då berre med tilsikta minimale og halvt usynlege justeringar! Gledeleg nok hev Noregs Mållag synt aukande ans for ord- og bokstavstell, men hildringane hjå sume er enno himmelblå: dei synest tru at dagsens språkråd er eit høveleg organ for offentlege måldiktat! Til all lukka hev Kulturdepartementet sett foten ned.

Landsmøtet i Noregs Mållag 1998 dryfta rettskriving, med, etter vårt skyn, vislege dryftingsutkast frå Arvid Langeland og frå Oddmund Løkensgard Hoel. På landsmøtet 1999 held ordskiftet fram.

I dette bladet prentar me eit liberaliseringsframlegg som formannen i Høgnorskringen og bladstyraren i Vestmannen sende Språkrådet 12.1.1999.. Grunnkjernen i framlegget er den same som forldreaksjonen vann fram med for bokmål på 50-talet, og som straks slo gjennom i språkrådet! Og som statsmaktene godkjende (1981).

Litt flikking på nynorsk skulerettskriving med eit ord her og ein bokstav der, hev me ingi tru på lenger. Det byd inn til endelaus togdraging i all framtid, og eit godt halvsekels uppløysing og nedgang på dette grunnlaget, bør vera meir enn nok! Me meiner nynorsk treng same løysingi som bokmål, som vann ytre framgang, indre ro og eit forlikleg indre samliv.

Me treng ingi ny rettskriving og ingi ny klussing med ordskatt og grammatikk. Me treng samling um mangfeldet. Einskilde blandingsinnslag kunde med gagn strukast, men i hovudsak treng me godkjenning og jamstelling av ordformer og skrivemåtar som hev tradisjon og klassisitet i nynorsk frå først på hundradåret. Attåt formene i dagsens skulemål. Det vilde vera grunnlag for ei viss tevling, men eit like fredeleg og fredsamleg samliv som hjå våre vene på bokmållssida!

J.Kr.

Tinga Vestmannen. Skriv tradisjonell nynorsk!

NORDEN

Av Aslaug Høydal

Du ligger rolig du høie Nord
i åndens sollys og skinner.

Slik skreiv Jonas Lie i songen «Norden» til det store nordiske studentmøtet i 1869.

Norden, det fær meg til å tenkje på ein fredeleg flekk på jordi, der menneski hev det sama syn på åndslig fridom. Eit pinsevår bles yvi dei nordiske land i seinste halvdel av hundreåret – med Grundtvig og folkehøgskulen. Uppglødd ungdom som var fylte av syner og tru på framtid.

Welhaven fann dei rette ordi for denne ungdomen i diktet «Ganymedes Salig den isse som begeistringens ørn har suset over med de brede vinger. Det er 1860-åri – idealismens tidsalder.

Korleis folkehøgskuletanken vart røyndom i Norden, er for langt å koma inn på. Voksteren og spori kjänner dei mange. Det som er mindre kjent, er Grundtvigs Gøteborg-tanke. Han såg for seg eit nordisk akademi i Gøteborg. Der ungdom frå dei nordiske land møtest for å drøfte tankar og straumar som er livande i tidi. Vender attende til eigne land med ny kveik, virke vidare på nasjonal grunn.

For å halde tanken av Grundtvig livande, skipa folkehøgskulefolk kurs der dei skulle møtast fjordekvarårt år. Gøteborgskurs som gjekk på omgang i dei nordiske landi. Eg fekk høyre om desse kursi på Askov, der eg var elev i 1947 og 1950.

Og sidan, eg vart med på fleire Gøteborg-kurs. Vart kjend med mange store ånder frå Norden. Leiarar var lærarar frå Askov: Holger Kjær, Poul Engberg og Jørgen Bukdahl. Av andre må eg nemne Ingemar Lindgren frå Sigtuna og vismannen Alf Ahlberg frå Brunnsvik.

Best minnest eg det tiande Gøteborg-kurset på Ringerike Folkehøgskule solsumaren 1955. I 30 varmegrader sat me og høyrde foredrag fleire timer om dagen. Vart liksom aldri mette. Og so kveldane med samlingar og underhald av medlemene.

Jamen voks me i lag med store åndsfredar. Vende attende til skular og andre arbeidsplassar med eit vidare syn på livet og menneski. Kjende på ordi av Ibsen: *Dikter er hver den i skolestue, tingstal eller kirke, som øiner idealet bak sitt virke.*

Ideali var enno livande millom unge og eldre. Strøye ut, dele det beste med andre utan tanke på økonomisk vinning.

Som avslutning på det tiande kurset, samlast me i Tandberglund på Ringerike. Noregsvenen Jørgen Buksahl skulle tala.

Og folki kom langs alle stigar og vegar, kroka seg fram millom dei konnvite åkrane. Lukt av moge konn.

Eg gjeng litt bak Gøteborg-kurset, kjem i fylgle med ein eldre mann og ein ungdom kring tjuge år. – Godt me kom tidsnok, den eldste mannen turkar sveitten. – Me hev reist langt, kjem sørfrå. Eg tok sonen med, han skal seja når han vert eldre: I 1955 høyrde eg Jørgen Bukdahl tala på Ringerike. Godt me kom tidsnok.

Festlyden samlast etter kvart på ei høgd med utsyn yvi Ringerike. Fagert, jau det høver nok. Alt er med og lagar til fest – bunader, blomar, lauv, lukt av kaprifolium.

Talarstol kledd me grønt og flagg frå Norden. Her tala Grundtvig i 1851. I kveld skal me høyre ein ny danske, diktaren og høgskulemannen Jørgen Bukdahl. Han er alt på plass, det konnvite håret brusar til kantane. Under talarstolen stend dei two venene sørfrå. Dei andre er spreidde rundt på sletta. Ein flokk med vond venting i bringa. Songen av Grundtvig først: Hvad solskin er for den sorte muld, er sand oplysning for muldets frende.

Og so talar Jørgen Bukdahl med torerøyst – hopp og sprang frå Skamlingsbanken til Sagatun og Stiklestad, frå Hans Nielsen Hauge til Gisle Johnson. Attende til Grundtvig med utsyn yvi heile Norden.

Som dogg på turka mark, regnet me hadde venta på i fleire månader. Med eitt losnar det, store tunge dropar dunkar mot tyrst jord. Folkemengdi dreg seg attende, finn ly under dei vide eikekronene. Berre dei two sørfrå vert stendance tett attmed talarstolen. Regnet renn etter kjakar og jakkekragar. Men dei two stend. Den eldre litt lut, ungdo-

Jørgen Bukdahl på Askov Folkehøjskole

men med åsynet upp og fram.

Me hev reist langt.

Kven var dei, mennene som løyste regnet i lag med Bukdahl?

Kvar vart det av ungdomen som faren hadde slik omsut for?

Eg visste ikkje namn, men eg visst at han ville ikkje koma bort i den store mengdi.

Det gjekk 25 år før eg fann ut. Ein ny styrar kom til Nansenskulen på Littlehamar. Eg las om han i bladi. Og no slo det ned: Han er det.

Eg skreiv til han, kunne ikkje vente. Er det du?

Ei tid etter fekk eg brev. Det er eg. Langt brev fylgte. Ein som hadde soge inn visdom på Askov frå han låg i vogga. Sidan kome bort frå røtene. Etter ei lang vandring funne attende til upphavet. – Eg minnest stemna i Tandberglund, og alt i dag kan eg seia: I 1955 høyrde eg Jørgen Bukdahl tala på Ringerike.

Gaut Gunnleiksrud var det, med ætt frå Tessungdalen i Tinn.

Verdi hev med eitt vorte større – og mindre.

- Hels Jørgen Bukdahl, skreiv Gaut. Ei helsing som so vidt nådde fram før den trufaste Noregs-venen la att augo for godt.

Til s. 5

Ein fakkel på den nordiske polhim-melen.

Det seinste Göteborg-kurset i 1967, vart lagt til Vendelsberg Folkehøgskule i Sør-Sverige. Vemod frå fyrste stund. Fleire av dei kjende meistarane kom ikkje, sjuke, eller endå verre. For gamle. La att tomrom som ingen kan fylle.

Kven skal yvitaka når alle er borte?

Eit lite glimt, eg øygna ei von gjennom den unge svensken – Sigge Nivong. Eg minnest sluttordi på tala honom: Me må læra borni å sjå skilnad på stjerner og reklame.

Det var det seinste. Eg hev ikkje vorte kalla inn til fleire Göteborg-kurs.

Den store tanken av Grundtvig om eit nordisk akademi i Göteborg, er han i ferd med å verta gløymd?

Eller er det einkvan som vågar å halda gloi livande?

Eller hev me kome inn i ei tid som drep store tankar, då er det fare på ferde.

Då er det tid til å vakne.

Mc tok til so vonfullt med Jonas Lic, og fær slutte med han. Det gjeld framleis Norden:

Du er en stille verdens makt for hjertets sak på jorden.

Skipskollisjon i 1913

Årbok for Haram kultur-historiske lag 1998 kom nyleg, og som vanleg er det ei leseleg og innhaldsrik årbok, nr. 44 i rekka.

Me les at natt til 29. januar 1927 braut det laust med storstorm i storsildfisket, og 3 båtar gjekk ned med 25 mann. Uveret var meldt dagen fyreåt, men vervaslingstenesta var ikkje som i dag. I 1913 skjedde ei ulukka av eit anna slag på Løvsøyrevet nord for Ålesund. Då braka den nordfarande lastebåten «Oslo» i hop med den mindre russiske trålaren «Bratt» frå Reval som kom sørretter med 1000 pund fisk um bord. 8 mann kom burt, og 3 av dei, russarar, ligg gravglagde på Hildre; dei andre burtkomne fanst ikkje att. «Oslo» hadde kring 13 knops fart, «Bratt» kring 7, og «Oslo» køyrd inn i sida på «Bratt» som sokk etter at dampkjelen sprang i lufti.

Det er stor årbok, på 74 sidor i format 17x24 cm, og mangt anna kunde nemnast. Me tek med at Harald B. Haram skriv um professor Knud Leem (1697-1774), prestesonen frå Haram som vart samemisjonær og språkgranskare. Leem var den kunnigaste som hev arbeidt med norsk mål fyre Ivar Aasen, skreiv Torleiv Hannaas.

Skriftnemnd er Jostein Farstad, Ivar Fjørtoft og Harald B. Haram.

Ein landsmann av Ibsen

Ibsen slik teiknaren Ragnvald Blix såg han.

Var han ein landsmann av dansken Georg Brandes?

I ettertid er det lett å sjå at me her til lands gjorde eit ska'hogg då me øydelagde dansk språk i Noreg ved å norske opp dansken. Me skar yver bandet til sameigelitteraturen og den sams soga vår og mista høvet til å vera med i eit stort språkleg hopehav som kunde vore Noreg attåt Danmark, Slesvig, Færøyane, Island og Grønland. Heimemåli våre hadde me hatt attpå. For ein rikdom! Men me valde å segja frå oss Arrebo, Baggesen, Oehlenschläger og Blicher og andre gode danskar, og samstundes gjera Dass, Holberg og Wessel og fleire med dei til framande i eige land. Just ikkje noko godt val!

Eg gjorde meg denne tankjen medan eg her ein kvelden sat og las ei bok av Georg Brandes, (1842-1927), ein framifrå dansk skribent og bokkjenar. Den 3. februar 1885 reiste Brandes med toget frå Wien til Warszawa som den gongen låg i russisk Polen. Som me veit var Polen på den tidi delt miliom Russland, Preussen og Austririke.

Georg Brandes er svær til å skildre kvinnfolkji. Han slår fast at «*De polske Kvinder ere berømte for Skjønhed og svare til deres Ry.*» So går han inn på Helene Modrzejewska. Ho er skodespelarinne, og Brandes har sett henne spela i stykkje av Edouard Pailleron, Octave Feuillet og Victorien Sardou. Franske dramatikarar. Lokkande. Han veit at mykje av året er ho i London og Nord-Amerika og spelar Shakespeare, men nett no er ho i Warszawa.

«Hun er blændende smuk, nu over 40 Aar gammel, men Skikkelsen er stadig lige slank og elegant uden Magerhed, og Ansigtet med de regelmæssige Træk, de store mørke Øjne, Mundens rene kraftige Linjer og Smilets asiatiske Ynde, vil aldrig kunne tage sin Skjønhed.»

I Warszawa skal fru Modrzejewska denne gongen spele Nora i «Dukkehjemmet», skriv Brandes. Ho har gjort det framifrå fyrr, og Brandes gleder seg til at ogso han skal få uppleva henne. Dei har talast ved, og han veit, skriv han, at ho gleder seg til å spela Nora for ein landsmann av Ibsen!

Eg let boki falle ned i fanget. Aldri at Georg Brandes gjorde seg so liten i Polen at han laug seg til å vera landsmann av Ibsen. Han meinte det han sa. Han visste vel at Ibsen var norsk og han sjølv dansk, dansk av jødisk slekt, det vart han mint um yrkesbroren Harald Nielsen. Men Ibsen og Brandes hørde til same skrifttradisjonen, til sameigekulturen. Slik sett hadde Brandes ordi sine til Helene Modrzejewska på det turre.

Eg såg i boki. Ho var prenta i 1888. Enno i mange år levde sameigetankjen. No har me stort sett tynt han. Me vil diverre aldri heilt kunne eigne til oss Kim Larsen. (24.4.1999).

Arne Horge

Styrkjing av norsk mål

Nils-Aksel Mjøs minner etter ei NPK-melding um at i rapporten sin for 1998 segjer ålmennkringkastingsrådet at alle radiokanalar, frårekna P3, bør styrkja innslaget av nynorsk og dialektar. I kriteri-i for ålmennkringkasting heiter det millom anna at programmi skal styrkja norsk mål, identitet og kultur. Norsk mål må vera med so breidt som gjerleg, og i alle former: nynorsk, bokmål, og dialektar. Det er òg krav um sendingar på samisk. NRK skal ha minst 25% nynorsk.

Den unge og radikale Hamsun

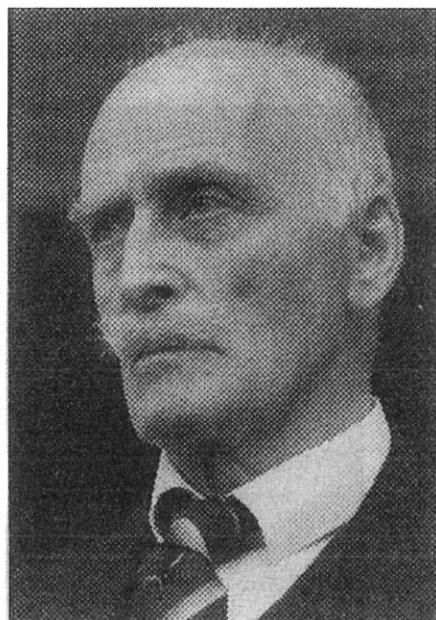
Av K. E. Steffens

Knud Pedersen, seinare vidgjeten som Knut Hamsun, vil truleg eit fleirtal av kunnige lesarar setja som nummer 2 (etter Ibsen) når det gjeld skrivande givnad og litterær kraft og «storleik» i norsk bokheim.

Men han er samstundes den mest omstridde og problematiske diktaaren i bokheimen vår på grunn av at han hylla Quisling og Hitler og tykte at den tyske okkupasjonen i 1940 var rettkomen. Korleis kunne ein mann som vart rekna for ein stor og kjenslevar psykolog vera blind for det uhugleg brutale og styne ved Hitlers ideologi og regime? Det er klårt at dette er ei utbjoding for biografar, litteraturhistorikarar og kritikarar. Kva slags røynsler og påverknader kan forklåra Hamsuns politiske synsmåtar, og er diktina hans i nokon mun merkt og «infisert» av dei nazistiske sympatiane hans?

Det hev vore eit sakn at me vanta eit *vitskapleg* verk um Hamsuns ætt, bakgrunn og utvikling, men når det gjeld alle dei grunnleggjande fyretsetnadene hans hev me no fenge det i ei doktorgradsavhandling av *Lars Frode Larsen*. All diktina skjer i ein sosial samanheng (i vid tyding), og sosiale og andre samanhengar er alltid *historiske*, slik at ein viktig lykel til vitskapleg forståing av ein diktator og verka hans er kunnskap, påverknader, liv og røynsle, stutt sagt alt som det diktande subjektet hev opplevt og meir eller mindre aktivt eigna til seg og reflektert over. (Forfattaren er ikkje «daud» slik Barthes hevda, men like rangt er det å påstå at ein diktator hev ein einskapleg og fast samansveisa personlegdom.)

Den historisk-biografiske metoden hev ei tid vore forsømd og nedvurdert, men i *Den unge Hamsun* syner Larsen klårt og overtydande kor naudsint, «innlysande» og opplysende han eigenleg er. (Under namn av «nyhistorisme» gjer elles eit meir moderne avbrigde av denne metoden seg sterkt gjeldande i dagens litteraturvitenskap.)

Den eldre Knut Hamsun

Larsen hev ikkje fanga inn at Hamsun hev anfellesskap med Bjørnson, Aaukrust, Duun og andre diktatarar¹), men legg fram og dryfter klårt og grannsamt fakta om Knud Pedersens foreldre, sysken og andre han var nær skyld med. Når det gjeld det omstridde spursmålet om fødestaden, er Larsens svar: Vågå, og han rehabiliterer eit stykke på veg Hamsuns «vonde ånd», morbroren Hans Olsen som Knut var bortsett til. Larsen syner fin psykologisk innsikt når han held fram at Hamsuns sterkt negative syn på denne onkelen kan tolkast som ei overføring eller «kanalisering» av aggressjon eigenleg retta mot foreldra som han tykte hadde svikta honom. Dette forklårar òg at han mislikte den yngste broren Peder Torvald, for det var nett hans fødsel som tvinga fram bortsetjinga²). Derimot var det ein annan morbror, gardbrukaren og skomakaren Ole Olsen, som stelte seg so uansdvarleg (millom anna hadde han 3 eller 4 uekte born!) og skapte so mykje økonomisk ugreide for familien at det vart naudsint for dei å bryta opp frå Ottadalen i 1862. Ferda gjekk til Hamarøy i Nordland der morbror Hans alt hadde etablert seg på tolleg vellukka vis som skreddar og postopnar. Men Hamsun hev

gjort det klårt at heimen der var «kav gudbrandsdalsk». Det var denne dialekten som var morsmålet hans: «Det er visst riktig det ogsaa at mit Sprog er grundlagt paa Dølemaal» (s. 45 i Larsens verk).

Larsen skriv at Hamsyns sosiale og kulturelle opphav og miljø gjorde det umåteleg usannsynleg at han «han skulle ende som verdensberømt forfatter» (s. 65). Medfødd givnad, trong til sjølvrealisering og frigjering, og ikkje minst at der var kveikjande og frævande faktorar i miljøet forklårar mykje. Hamsun møtte og eigna til seg ikkje berre den lutherske skriftkulturen, men der var òg Jensens lesebok, aviser og blad, og morbroren stelte ikkje berre med posten, men hadde òg hand om Hammerø Kirkes Almue-Bibliothek.

Men vegen fram til gjenombrot og suksess vart lang og tung. Larsen skildrar, dokumenterer og dryfter klårt og grannsamt Hamsuns yrke og arbeid, hans litterære strev og fruktene av det, og framstellinga av ulike sosiale og kulturele miljø og samspelet millom liv og diktina er merkt av stor innsikt og er endå til ofte beint fram spanande lesnad. Han gjer meir enn synleg at den unge Hamsun må ha trutt på luthersk kristendom som sann openberring, og seinare, i Sambandsstatane, fekk han slik godhug for unitarismen at han fungerte som sekretær og «hjelpeprest» for Kristofer Janson. Av registeret ser ein at der er 87 tilvisingar til denne på mange vis ruvande mannen, som spela ei viktig rolle då ein nynorsk bokheim vart konstituert og voksa fram. Janson var i mangt ein radikal, og Larsen teiknar eit bilet av Hamsun som på denne tid var merkt av synsmåtar når det galdt politikk, samfunnsliv og litteratur som plaserte honom millom dei som tenkte og ytra seg som talsmenn for nye og «fårlege» idear. Under det andre opphaldet i Amerika (1886-1888) gjekk Hamsun so langt i radikal

stemneleid at Larsen slær fast at «Anno 1887 betraktet altså Hamsun seg som anarkist» (s. 464). Men målmann vart han ikkje, endå om han hadde lese Christopher Bruuns *Folkelige Grundtanker*, hadde vitja Bruun på Vonheim og hadde hatt brevkifte med honom. Truleg fylgde han på dette punktet Bjørnson og Janson (som hadde gjeve opp nynorsken) og tykte at kostnadene ved heil og full målreising ville ver ta altfor unrealistisk store. Av eit polemisk innlegg i 1887 ser det ut til at Hamsun gjekk god for Knud Knudsens oppnorskingsline (s.

436). (Når det gjeld språk, kunne ein elles ynskt nokre ord om dugleiken hans i engelsk.)

Eg må ovundra Larsens meistring av gamle og nye kjelder og den uvanleg klåre og språkleg godeframstellinga hans. Det er eit rikt og mangslunge stoff han handsamar, men han hev eit fast, ordnande og styrande grep der det overordna perspektivet heile tida er Hamsuns veg fram til og strid for sjølvrealisering som diktar. Eg ser med stor interesse og spaning fram til ban II av dette storfelte verket.

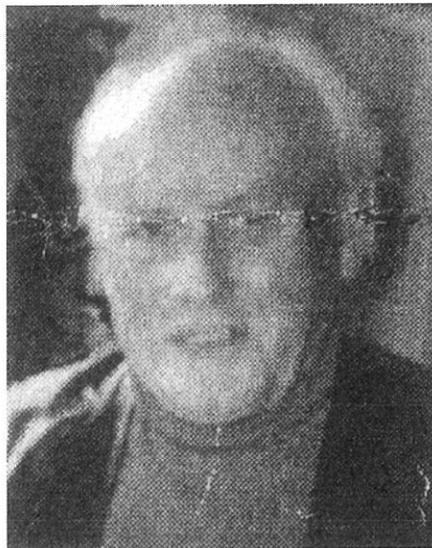
Notar:

1) I Heimen, bd. XIII (1964-66) syner Bjarne Svare i ein forvitneleg artikkel at Duun, Aukrust, Bruheim, Ørjasæter og Bjørnson hev sams etterøter. Svare tek kloke etterhald, men slær fast at «ein merkeleg ting er det likevel at så mange av dei fremste bokmennene våre skal vera i slekt med kvarandre».

2) Thorvald Hamsund (slik skreiv han namnet sitt sjølv) døyde i 1941 og let etter seg manuskriptet til ein roman, *Jon i Kjærran*, som Per Hovengaen, tidlegare redaktør i *Bygdeposten* i Vikersund, prøvde å få utgjeven. Han forl om dette og venskapen sin med Thorvalds fargerike son Almar Bjørnefjell (millom anna 5 ekteskap) i eit intervju i *Folket* nr. 46, 1987. Hovengaen er dåen, og i dag er det ingen som veit kvar manuskriptet tok vegen.

Setesdalsforlaget med vind i segli

Små lysingar gjev verknad, segjer Ånund K. Homme som grunnla og driv Setesdalsforlaget i Valle

Me hev merka oss lysingane dine i Vestmannen og Dag og Tid. Ser du verknad, Ånund K. Homme?

– Verknaden av desse lysingane hev vore sers bra. Endå um det er smålåte og billeg, ser folk det likevel. Det er gledeleg.

Kjem det manus til forlaget?

– Ja, det skal vera visst. Eg er redd eg ligg eit halv år på etterskot med sumt. Sume manus er skrivne på dårlig skrivemaskin, og då kann det taka tid til bøkene vert ferdige. Eg må skriva um att ord for ord. Dessutan hev nokre det travelt med utgjevingi, kanskje ein månad med å få ut ei bok eller eit skrift. Dei kjem med manus på diskett, eller som vedheng på e-post.

Vedheng på e-post?

– Ja, mange hev tilgang på Internett, og då er det berre å hengja eit vedheng eller vedlegg på e-posten, eit dokument i til dømes Word eller WordPerfect. So klikkar mottakaren på ikonet, og boki opnar seg. Det er umåteleg tidsparande. So det er ikkje alle som skriv på gamle skrivemaskinar?

– Nei, og er manus greidt og klårt, med jamt trykk, skannar eg manus med eit ordattkjenningsprogram. Då er det lite å retta

nynorsk og høgnorsk litteratur for gamal og ung. Ikkje minst barne- og ungdomsbøker. Og nynorsken no for tidi er so blanda med bokmål at det er plent synd.

Kva med dei små upplagi som du byd på?

– Tanken er nett å tenkja smått, for dei store forlagi refuserar 95 %, og då er det ikkje rart at mange målforfattarar let manus sine liggja i skrivebordskuffa. Eg gjer alt sjølv, frå utskrift av original, prenting, skjering til innbinding, ja, til og med smusumslag hev eg med fin utforming. Sume kjem med biletar og teikningar, og sjølv hev eg knytt til meg teiknarar.

Korleis gjeng salet?

– Det er vandt å selja bøker. Difor er

det best um forfattaren tingar eit minsteupplag og sel sjølv. Då kann han eller ho tena ein del øg. Fær ein boki for kr 80,- og sel for kr 150,-, vert det um lag 45 % forteneste.

Manus fra kjende forfattarar

– Lesarar av Vestmannen hev vel upp-daga at Sigbjørn Heie hev havt two bøker på Setesdalsforlaget. Elles arbeider me med ei bok av Olaus Høydal, ei drivande god barnebok, «Tussane i Tårenut». Sameleis er ei bok av syster til Olaus Høydal i arbeid, den ikkje mindre kjende Aslaug Høydal. Boki hennar heiter «Eg vil vera ljos – der ljos ikkje er». Elles må eg nemna Kjell Thomsen som kom med «Gamalt frå Hordaland og eigne minne», ei bok med høgnorsk målføring og forvitneleg innhald. Boki til Norvald Losnegard, «Primstaven. Minne- og merkedagar», hev eit innhald som mange hev ans for i dag. Og eg må nemna den kjende finske forfattaren Leena Krohn. Randi Brenden, syskinbarn til Hallgeir, hev umsett «Ikkje les denne boka!» til nynorsk.

Du hev gjeve ut mange bøker desse två åri?

– Ja, det er dusinvise, og den som vil vitra seg um det, må skriva etter boklista til *Setesdalsforlaget, 4747 Valle*, eller sjå på heimesida *mi.home.sol.no/-sforlag*, sluttar Ånund K. Homme som heller vil arbeid for målet enn hava eit roleg pensjonisttilvære.

Tanken bak Setesdalsforlaget

Kva er tanken med denne forlagsframstøyten din?

– Fyrst og fremst er det å formidla

Latinske ordtøke

Umsette til norsk av Ivar Aasen

(Frå «For Bygd og By», Jolenummeret, 20. årg. 1931).

Millom dei erveskattane Ivar Aasen fekk grava fram åt oss var au den livsvisdom som det norske folket ned gjenom tidene har utkrysalisera i ordtøkja sine. Aasen sende ut two utgåvor av «Norske Ordsprogs», den fyrste i 1856, den are i 1881. Båe er longo utselde utan at me høyrer noko um nye utgåvor, Kven eig utgjevingsretten til «Norske Ordsprogs» no?

Her nedan kjem 19 latinske ordstev, som Aasen i si tid har sett um frå latin, – med eigne ord eller med det motsvarande folkeleg norske ordtøket. – Målforma synet at Aasen har gjort desse umsetningane kring 1850. Originalen finst millom Aasen-handskriftene i Norsk Folkeminnelag

J[ens] L[indberg]

De mortuis nil nisi bonum. Inkje annad en som vel er, um dan som veg [vekk] er.

Duos qui sequitur lepores neutrum capit. Dan som jagar two Harar, han ingjen fangar.

Exemplo plus quam ratione vivimus. Ein liver meir etter Visi elder Vited.

Felicitas multos habet amicos. D'er mange Viner med' vel gjenger.

Fiat justitia, ruat cælum. Retten skal haldast um Himmelen skal fal-la.

Humanum est errare. Mistak er kvar Manns Sak.

Leve sit quod bene fertur onus. D'er lett Byrda som med Lyst er bori.

Lupus pilum mutat, non mentem. Ulven skifter Håri, men ikkje Hugjen.

Magna civitas, magna solitudo. Ein stor Stad er ei stor Øyemark.

Necessitas non habet legem. Naud lyder ingji Log.

Omne nimium vertitur in vitium. Da vert alt til Mein som for mykjed er.

*Omne tulit punctum, qui miscuit
utile dulci.* Dan råkar Måled, som Gagned med Moro kann mengja.

*Puras Deus, non plenas, adspicit
manus.* Vor Herre ser på reine Hender, inkje på fulle.

Quot homines, tot sententiae. So mange Menner, so mange Meiningar.

Svantier in modo, fortiter in re. Ein skal vera hard i Verkjed, men mild i Måten.

Tempora mutantur, et nos mutamur in illis. Tiderne skiftest, og Mannen skiftest med Tidom.

Veritatis simplex oratio est. Han slepp å språka, som Sanning segjer.

Vultus est index animi. Da syner på Augom, kva som under bur.

Jens Lindberg og dei latinske ordtaka

Ivar Aasen valde ut og sette om til norsk

Av Johannes Gjerdåker

Jens Lindberg var fødd i Elverum i 1893. Han studerte filologi ved Universitetet i Oslo, og byrja her å studera persisk og arabisk. I Leipzig heldt han fram med desse studiane og var komen langt då han fekk hjarteliding så han laut slutta. Seinare vart han bibliotekar ved Universitetsbiblioteket i Oslo. Jens Lindberg var norskmaßmann frå tidleg ungdom, og han gjorde viktige arbeid for norsk bokheim. Det var han, saman med Gudrun Aukrust, som førebudde til prenting dei to diktsamlingane «Solrenning» og «Norske terningar» av Olav Aukrust. Diktaren døyde før enn det siste redigeringsarbeidet med «Solrenning» var ført til ende.

Det er kjent at Jens Lindberg og kona hans var til stor hjelp for Kristofer Uppdal i dei vanskelege

åra Uppdal hadde på 1930-talet. Om dette har Olav Dalgard skrive i verket «Samtid». Jens Lindberg gav òg ut «Norske Minnestykke» av Ivar Aasen. Dette var det fyrste bokverket i skriftene til Norsk Folkeminnelag. Lindberg tok på seg utgjevinga av dette verket etter granskningar i Aasen-arkivet som finst samla i Universitetsbiblioteket. Dei latinske ordtaka, som Aasen valde ut og gav norsk form, finst i Aasen-arkivet, dei òg. Lindberg let dei prenta i «For Bygd og By», 20. årgang, 1931, jolenummeret. Som ein ser, er målet i sume detaljar eit anna enn det Aasen valde i «Prøver af Landsmalet» i 1853, og Lindberg skriv at desse omsetjingane er gjorde kring 1850. Dei syner Aasen si kjensle for utmeisla form, som vil festa seg i minnet til lesaren.

Jens Lindberg døyde i 1950. Det er mykje ynskjeleg at minne om han vert oppskrivne og samla. Verdfullt er Håvard Skirbekk sitt minnestykke om Jens Lindberg i «Årbok for Gudbrandsdalen 1951», like eins det som Odd Solumsmoen har skrive om Jens og Aasa Lindberg i boka «Kristofer Uppdal» (Oslo, 1978) og Olav Dalgard i «Samtid. Politikk, kunstliv og kulturkamp i mellomkrigstida» (Oslo, 1973).

Johanne Nitter Sømme

AV Ludv. Jerdal

Johanne Nitter Sømme, Bergen, døydde no på nyåret. Eit uvanleg rikt liv med allsidige interesser er slutt. Ho var fødd i Oslo 5.mars 1904, og nærma seg no 95 år. Ho utdana seg i teikning i heilt unge dagar. Utdaningi tok ho både i Oslo og Berlin. Og deretter underviste ho i mote-teikning. Ho hadde òg sterke interesser for arkitektur, men tok ikkje utdanning i den leid. Ho hadde arbeidet sitt på Universitetet i Oslo til etter krigen. Då vart ho kjend med professor dr. Axel Sømme, stavangermannen som vart ein kjend professor på Noregs Handelshøgskule i Bergen, etter at han fyrst hadde hatt viktige oppdrag i Geneve. Dei vart gifte, og Johanne Nitter flutte til Bergen saman med mannen.

Her fekk dei eit rikt liv med uppgåvor i mengd. Dei var både upptekne av natur og naturvern, i ei tid då berre fåe entusiastar ofra tid og krefter på det vernet. Johanne Nitter Sømme vart ein framifrå god og nytig stydjespelar for professor Sømme i det store arbeidet han gjorde med å byggja upp Geografisk Institutt på

Frå s. 10

No driv både Språkrådet og einskilde målkunnige på og reknar ut kor ålgjengde ymse ord og former er i tale-målet, og let det vera avgjerande for kva som skal få rom i nynorsken. Det er heilskapen i nynorsken som må vera avgjerande. Dersom *den* vert uppløyst, og målbygnaden skamfaren, då gjeng målet fillevegen med alt av unorsk som slepp inn.

Visst finst det daning på bokmålssida. Dei syner det millom anna ved at dei vil ikkje blanda upp målet ukritisk. Det fylgjer med daning at ein kjem utav det med folk som har ulike meininger. Eg er ikkje med på at «moderne daning» må løysast frå norskdomen skal global tenkjing fremjast. Eg meiner at målfolk og bokmålsfolk må kunna gå saman i millomfolkeleg strev for rettferd og folkestyre. Men skal Noreg kunna gjeva noko til heimskulturen, då må folket våga å vera seg sjølv og skapa noko som er norsk. Det finst daning som ikkje er knytt til samfolkeleg strev, Det skal me heller ikkje gløyma.

Halsnøy Kloster, 17. mai 1999.

Noregs Handelshøgskule. Der òg vart høteiknar. Bæ arbeidde dei òg mykje med saki um ungdomsherbyrge. Mjølfjell Ungdomsherbyrge stend som minnesmerke yver den innsatsen. PÅ NHH arbeidde dei både ihuga for at ungdomen måtte nytt naturi, og verna naturi. Dei var interesserte i politikk og tok sine tak i Arbeidarpartiet i Bergen, og dei var både talsmenn for at økonomisk vekst hev sin kostnad. Dei var upptekne av å dela sin kunnskap med andre. I sine eldre år tok dei ei langferd til ein kongress i India, og dei vart forfærde yver den fatigdomen dei såg der.

Johanne Nitter Sømme var alltid reide til å yta hjelp. Typisk for henne var at på ei bilferd på Jæren tok dei på two ungjentor. Gjentone var i därleg humør, og ho fekk vita at dei hadde kome i ugreide med kjærastane sine. Då ho høyrd grunnen til brotet, sa ho at dette var då for lite til å skapa ugreide. Me kører attendce og talar med gutane. Dei snudde bilen, møtte dei two andre. Og alt vart godt att.

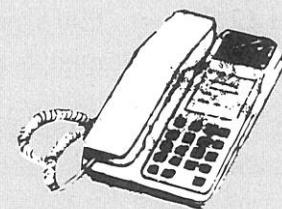
Heilt ifrå unge år var ho interessert i musikk og song, og me som kjende henne og mannen, me veit at me jamt såg deim på konserter i Harmonien og på kammerkonserter. Barnehagar og dokke-teater hadde ho òg sans for, og ho vart ei fantasifull bestemor for sine eigne. Ho var ein optimist som ordna upp. Ho var ei av deim som fekk i stand Mandagsklubben på NHH der dei samlast um faglege spørsmål og kunnskaps-tileigning.

Si gode helsa fekk ho ha heilt til slutt, men ho var no på Røde Kors Sykehjem. Men minnet var som fyrr. Ho hugsa dikt. Då nokre av hennar nærmeste skulde på skitur til Hemsedal nyleg, las ho for dei diktet um Fanitullen, «i Hemsedal et sted». Ho var glad i livet, og takksam for at det hadde vore rikt og mangslunge. Og soleis vil me minnast henne.

Two fjellsidor gjenom ljoren

På garden Finnebotn i Sogn kunde dei stå i stova og sjå fjellet på både sidor av dalen gjenom ljoren.

Ein mann der frå garden var med i 30-årskrigen. Då han etter lang tid kom heim, kjende ikkje kona honom att. Mannen gav seg ikkje til kjennes, men bad um å få kjøpa seg mat. So sa han desse ordi: «De ser tri fjellnutar gjenom ljoren i Finnebotn i dag òg». Då kjende kona han. (Pridlao)

Sutring

Ein lesar minner um at fåe talsmenn for landsnamnet «Norge» i nynorsk, hev ytra seg offentleg etter Kulturdepartementet sette sluttstrek i saki. Ein innsendar var ute, korso, og klaga seg for den sutringi han ventar frå målfolk når mediefolk vedvarande diskriminerar det norskrøtte landsnamnet, bruka i nynorsk sidan Ivar Aasen, eineform sidan målet fekk autorisera landsnamnsform.

Innsendaren meiner det er eit stivt stykke av Kulturdepartementet å gå imot det slumpesame fleirtalet i Språkrådet (13 mot 6). Var det ikkje stivare um departementet retta seg etter det slumpesame fleirtalet i eit tvilsamt språkråd, som i dag er i utakt med ålmenne målpolitiske straumdrag? Spør lesaren. Norge-innsendaren nemnde ikkje at landsnamnet ikkje er ei språkrådssak men må høgre upp. Eller at målfolk i mengde heldt på Noreg og opna «ein rjukande storm» av målstrid.

Bok for språkinteresserte!

Ord etter ord. Heiderskrift til Oddvar Nes, Bergen 1998, inneholder ei rekke artiklar om ymse språklege emne, t. d. namnegranskning, målsoga, målførekunnskap og grammatikk. Ei rad granskurar i nordisk målvitskap har her gjeve viktige tilskot til faget. Boki er redigert av Gunnstein Akselberg og Jarle Bondevik. Pris kr 270 + sendekostnad. Tingga hjå

Norsk Bokredlingslag
Postboks 32 Sentrum
5803 Bergen
Tlf.: 55 31 66 29 Faks: 55 32 03 56
E-post: ctrykk@online.no

Sagt:

Elende

Etter eit halv år i marinen har eg fått eit bilet av korleis nynorsken sine rettar vert tekne vare på i forsvaret. Det står mildt sagt elendig til.

UM 383 Hjelmbrekke i Motmæle

Avgjerande

Mi røynsle er eintydig. Det er planlegginga som er avgjerande, og at ein så held seg til planane. Sjuskar ein med planlegging, og endrar undervegs, då går det rett i åkeren, som på Rikshospitalet eller i Nordsjøen.

Andreas Skartveit i Vårt Land

Statoil-saki

I grunnen trur eg journalistar er sjanselause i ei sak som dette. Det trur eg faktisk dei fleste er, også konsernleiinga og styret i Statoil, og departementet, som også har andre ting å stelle med. Dei som eventuelt veit kva som hende, er folk vi knapt har hørt namnet på. Og om desse kom ut og tala, ville vi knapt forstå det dei sa. Dette tyder at den offentlege debatten om dette i hovudsak blir ført mellom folk som veit lite om det dei snakk om. Då må det bli snakk om retningsliner og prinsipp. Kvifor det gjekk som det gjekk, får vi nok aldri vite.

Andreas Skartveit i Vårt Land

Zwangsbeglücking (tvangslukkeleggjering)

Samnorskaktivismen var også en *Zwangsbeglückung*, drevet frem av stylingskåte politikere og filologer i den nasjonale «almennviljens» navn, og åpenbart på tvers av flertallsviljen. De språklige Brustad-buene ble presset inn over hele landet.

Lars Roar Langslet i Ordet

Soli og trollet

Latteren har vært et effektivt våpen, både i kampen om samnorsk og i feidene om vår tids Brustad-buer. Eventyret forteller at nå solen står opp, revner trollet. Det samme skjer når folk slår latterdøren opp: Trollet sprekker.

Lars Roar Langslet i Ordet

Berre folket

Berre folket sjølv kan skape forandring i Serbia og i Kosovo. Ikke NATOs bomber. Ikke USA:s soldatar.

Åsa Elvik i Dag og Tid

Lars S. Vikør og nynorsk daning

Av Sigurd Sandvik

Ein som er yver 85 år, burde truleg halda fred og ikkje leggja seg burt i mālordskiftet lenger, i vissa ikkje det som akademikarar fører i dag. Men når eg les noko som tenner meg, vert eg so varm at eg triv pennan og skriv so mykje eg kan få lufta ut.

Lars S. Vikør kjenner eg frå hans ungdom, den tid han og hans gjedlikar forkynte at mālsak er politikk, og striden mot kapitalveldet er viktigare enn mālstriden. I nr. 1 av «Mål og Makt» i år hev han eit svar til Lise Kvande, «Nynorsk danning».

Han freistar å få fram at mālreisingi i 70-åri, med tyngd på samfundsvoksten, hadde førebilete m.a. hjå Arne Garboerg og Steinsvik. Det er då likevel skilnad på den anarkismen som Garborg og Steinsvik stod for, og den marxismen som Vikør og andre ungdomar var fengde av i 70-åri.

Vikør gjer snøgt upp med bokstavstriden i 50-åri. Men bokstavstriden fylgjer mālreisingi den dag i dag. For likevisst som at skriftmålet er uppbygt av bokstavar, kan ikkje mālfolk vera like-sæle med korleis målet skal sjå ut. Bokstavstriden gjeng mykje djupare enn striden um i-mål og a-mål, og det Vikør og andre samnorskfolk vil gjera han til. Bokstavstriden vart utløyst då samnorskfolket vilde tyna det tradisjonelle i-målet.

Dei forsvara vandalismen i songbøker, t.d. i Sivle-songar: «Og vesle lerka ho har det så, at finn ho ein tuvetopp fri for snø», skulde det heita. «Og gamle soga ho seier så, at Tord han stupte men merket det sto. Og såleis – ». Her hev endeleg Språkrådet teke til vitet og godkjent *so* og *soleis*.

På årsmøtet i Noregs Mållag i Bø i 1968 hadde eg eit framlegg uppe um å senda ei føreteljing til riksstyret at dei måtte godkjenna både i-mål og a-mål i lærebøker. Framlegget vart vedteke. Men etter ei møtekvild, vart det teke opp att, og då fall det.

Det vart ei vond tid i 70-åri. Det var då 68-åttleden for ålvor gjorde seg gjeldande. Slik tilstand hadde det aldri vore før på årsmøti i Noregs Mållag. Å vera upp i åri og visa seg på eit årsmøte, var eit brotsverk. «Me standa her som på eit storkna hav», song ein samnorsk ut frå talarstolen – då han såg snaude

skoltar nede i salen. Då 68-åttleden etter kvart tok makt i Noregs Mållag, må eg tilstå at eg unnte dei gamle samnorsktsmennene dette hopehavet. Og det gjekk som eg venta: Det varde ikkje lenge før ungdomen gjekk mot samnorskanken og vart talsmenn for eit heilnorsk mål.

Men so var det daningi. Kan mālreisingi skapa daning? Eg meiner ja. Når ungdom vert uppglødd for noko, fører det til daning. Det sporar både viljen og vitet til forsvar for det ein trur på, og til tolmod i motgangen. Dessutan kjem ein saman med mange veldana menneske, både medmenn og motmenn. Ein kjem nærrare inn på motstandarane og lærer å vyrda dei for den daning dei hev, og det dei står for reint menneskeleg.

Her kjem eg i hug ei soga um den gongen Severin Eskeland var elev på lærarskulen, og gjekk hardt ut mot svenske-venen, høgremannen og riks-målmannen som var rektor. «Me tykkjer ikkje du er god nordmann», sa Severin. «Men du er noko mykje meir». «Hva kan det være?» spurde rektor. «Du er eit godt menneske», sa eleven. Og med det var rektor avvæpna.

Det er ei utsliit lygn å vilja ha det til at mālfolk er sjåvinistar. Det er lett å ettervisa at dei som arbeidde best for norsk mål, hadde òg syn for mālreising i andre land, og for den universale tanken som låg i målstrevet. «Fra det lokale, gennem det nationale til det universale», sa Noregs-venen Jørgen Bukdahl. Og til nordmenn som kom til Askov, sa han: «Norges vej til Europa heter ikke Bjørnson men Ivar Aasen».

Dersom Lise Kvande meiner at mālsaki må frigjera seg frå mālføri våre, er eg ikkje med. Noko anna er at mālføri våre mange stader er so uppblanda med unorske innslag at dei duger lite til mōnster for ein riksnorm.

Eg var med i den nemndi som arbeidde ut «Målreising 1967». Der var me samde um at no måtte det vera slutt på den programfesta tilnærmingi til bokmål. Eg vilde ha eit tillegg um at mālfolk kunde heller ikkje godtaka den tilnærming til bokmål som gjeng føre seg i talemålet. Den tilrådingi vart eg åleine um. Men ettertidi hev synt at eg såg rett.

Til. s. 11

Liberaliseringsframlegg i tradisjonell leid

Den 12. januar 1999 sende Høgnorskringen ved formannen Håvard G. Tangen og Vestmannen ved bladstyraren Jostein Krokvik dette lieberaliseringsframlegget til Norsk språkråd:

Framlegg til liberalisering i tradisjonell leid i nynorsk skulemål

Som Norsk språkråd kjener til, hev offisielt bokmål fenge jamstelt vidfemnande liberaliseringsformer i tradisjonell leid. Bakgrunnen gjeng attende til Vogt-nemndi, og alt på rådsmøte 15. april 1972 sette bokmålsseksjonen i Norsk språkråd ned eit serutval som skulde dryfta liberaliseringsreglane. Serutvalet arbeidde i fleire år til Styret i Norsk språkråd den 16. oktober 1979 sende liberaliseringsframlegget yver til Kyrkje- og undervisningsdepartementet. Stortinget godkjende liberaliseringsreglane ved fyrehaving av stortingsmelding i 1981. Dette var ei innfriing av dei grunnleggjande kravi på riksmålshald/bokmålshald frå 1950-talet, og det hev ført til ei relativt fredeleg stode millom bokmålsbrukarar, med ny og tydeleg framgang både for bokmål og for tradisjonell målbruk innan bokmålet.

På nynorsksida ventar me enno på ei tilsvarande liberalisering med jamstelling i skulen for vårt tradisjonelle mål. Tidi er for lengst er fullmogi for at våre tradisjonelle målformer får det same rettane som bokmålsformene fekk for nærmere 20 år sidan. Nynorsken hev gjenge attende både på det indre og ytre planet, og etter vårt syn hastar det med å gjeva det offisielle målet den framskiven som me trur ei gjenomgripande jamstelling vilde vera.

Dei grunnleggjande tradisjonelle bokmålsformene som det ein gong var strid um, er i all hovudsak jamstelte i skulemålet, og etter vårt skyn er dette ein grunn til at skuleordlistene for bokmål er lettare og meir yversynlege enn dei tilsvarande for nynorsk. Me viser her til Lars Anders Kulbrandstad og Einar Lundeby: *Bokmålsordliste for den vide-regående skolen* (3. utg. 1997). Dei jamstelte endingsformene er med under sjølvne uppslagsordi (t.d. endingane -en og -a i hokynsord). Det same er dei etter måten få ordi og ordformene som hev sidestatus.

I nynorskordlistor er mange sideformsbøyningars skuva fram i den noko tungt tilgjengelege rettleidingi fremst i boki, m.a. *i*-endingane i sterke hokyn-

sord eintal, i inkjekynsord fleirtal, og *or/one*-endingane i linne hokynsord fleirtal. Slett ikkje alle lærarar, og endå mindre alle elevar, hev yversyn yver sideformsreglane i nynorsk, og med samanrådingi av slike reglar utanfor uppslagslista, vert viktige sideformer, som *i*-formene, lett usynleggjorde.

tematiske regelverket og det fine hopehenget i formverket i framrunnen. Dette er eit pedagogisk umsyn, og me trur det eggjar den språklege interessa hjå elevane som dermed kann få eit betre tak på skriftreidskapen. *I*-målet styrker dessutan samsvarbøyningi i målet, som sume i dag tykkjест ha vanskar med.

D. Grunnleggjaren av det nynorske skriftmålet, Ivar Aasen, var so vidt kjent aldri i tvil um at *i*-formene høyrdhe heime i standardmålet. Han bygde på historiske, dialektale og systematiske grunnar som vedvarande er til stades i dag. Målet kunde ikkje normerast etter fleirtalsformer, då vilde nynorsken rivna i småbitar og verta lapput og utan indre samanheng. Språkfolk etterpå og storparten av bokskrivarane heldt i all hovudsak uppe Aasen-arven. I 1917 jamstelte den offentlege rettskrivingsnemndi *i*-målet og *a*-målet i skulen, noko me vil kalla ei toleleg klok og demokratisk avgjerd. Det førde til millombils nedgang for *i*-målet, som deretter fekk ny framgang. Den offentlege nemndi som fyrebudde 1938-målet, gjorde eit brot her, og frå 1938 hev *i*-formene vore «*tillatne*» sideformer og i praksis mykje godt utestengde or skriftleg bruk i skule og offentleg liv. Me meiner det syner livskrafti til *i*-målet at det, trass i freistnaden på det motsette, ikkje berre hev yverlevt, men i nokre år no, etter det me tykkjест sjå, hev vore i ny vokster og framgang.

E. *I*-målet markerar i dag som tidlegare den levande og ubrotne tradisjonen frå det fyrste utkastet til ein nasjonal språkleg sammennar. Freistnader på tyna denne tradisjonen ved tukling med klassiske tekster i nynorske lærebøker og andre stader, sørmer seg ikkje eit kulturland, og gjer uppveksande aettleder framande for det klassiske målet. Noko tilsvarande såg me kanskje for bokmål tidlegare, men me ser det snaudt i dag. Eit grotesk døme er Hovden-salmen «Joleklokkor yver jordi» som i Norsk salmebok hev vorte til «Joleklokker over jorda».

F. Store målførevall høyrer typologisk til *i*-målet: Dalane, Indre Agder, Setesdal, Vest- Telemark, Numedal, Hardanger, Voss, Nordhordland, Indre og Midtre Sogn, Hallingdal, Valdres,

Til s. 13

I-målet

På same måte som i bokmål gjeld jamstellingskravet dei formene som det stod mest strid um då dei vart utkasta eller sette ned til sidestatus, som for nynorsk i mange høve hev vore framimot jamgodi med utkasting. *I-formene* stend her på ein avgjerande hovudplass. I skriftmålet vårt er det òg andre former me meiner atter må få jamstelling, men me skal nett her draga serskilt fram *i*-målet, som vart nedstøtt til sideform i 1938, som er utan lærebøker og som i praksis er godt som utestengt frå skriftleg bruk i skulen. Det er, slik me ser det, mange grunnar til at *i*-målet og *a*-målet bør vera jamstelte:

A. Nynorsken lyt normerast etter måltihøvi i Noreg og ikkje etter umsyn til eit mål med dansk upphav. Dette er sjølvे veregrunnlaget for nynorsken. *I*-endingane er sermerkt norske og finst ikkje i andre nordiske skriftmål. Derimot syner dei skyldskap med norrønt og dei andre nordiske måli. Det heiter *bokin* og *visan* på Island og Færøyane, *boken* og *visan* i Sverige, *boken* og *visen* i *dansk* (og bokmål). Tanken um at *a-formi* skulde sameina nynorsk og bokmål, hev ikkje slege til. *I-formi* tek vare på det sernorske ljodsystemet med *kj*- og *gj*-ljodar: *Sakji*, *sagji*. Skrivemåten med a tyner dette systemet. Dei målføri som ikkje skil millom sterkt og linn hokynsending, held likevel uppe skiljet i *tonelag* (tonem 1 og tonem 2). Berre *i*-målet held uppe den tradisjonelle norske vokaltriklangen.

B. *A*-målet bryt ned det konsekvente systemet i nynorsk: ei open dør, den opne døra. *En*-endingi i nynorsk er ei hankynsending, og skal nynorsk vera eit sjølvstendig mål, er det viktigt at det grammatiske kynsskiljet i adjektivbøyning vert halde uppe. I *i*-målet heiter det: ei opi dør, den opne døri.

C. Det er ein fyremun med nynorsken at det er eit skriftmål forma i moderne tid, og i *i*-målet kjem det sys-

Nord-Gudbrandsdal, Vest-Folldal, Sunnmøre, Romsdal, Sud-Helgeland, Vefsn. Dette gjeld skiljet millom linn og sterk form i hokyn eintal. Tek me med fleirtal, femner *i*-målsvaldet vidare, m.a. kjem Nordmøre og Trøndelag med.

G. Det er snaudt umstriddeleg at med *a*-målet hev nynorsken mist noko av velklangen. Den einstonande *a*-endingi dominar, noko som òg i si tid førde til spit mot «radikalt» bokmål av t.d. Agnar Mykle, som med verknadsfull brodd tala um å vera fødd med «a i enden». Dette draget finst korkje i målfører eller i det upphavlege Aasen-målet. Jamvel med *i*-former vert det sers rikelegg att av *a*-endingar.

H. Det verkar for oss urimeleg at på bokmål er det råd å velja millom two endingar for hokyn, *-a* og *-en*, utan tilsvارande jamstelling for den sernorske *i*-endingi på nynorsk. Dette sagt trass i at bokmålet hev ein annan bakgrunn enn nynorsken.

Berre jamstelt ordformer?

På siste landsmøte i Noregs Mållag kom det fram skepsis mot skilje millom hovudformer og klammeformer i rettskrivingi, der klammeformene fær eit slag B-status, og der det vert kravt at berre hovudformene skal brukast i offentleg forvaltning. Me kjenner òg til at liknande synsmåtar hev vore dryfta for bokmål i bokmålsseksjonen i Norsk språkråd. Me hev skyn for dette; det vil vera til stor lette um dubbelformer berre er av eitt slag. På landsmøtet i Noregs Mållag vart det òg lagt fram ei tilråding som i hovudsak opnar for tradisjonelt mål. Me er samde i dei framlagde synsmåtan, som me meiner fell saman med tankane i stortingsmelding nr. 13 frå Kulturdepartementet, som slår fast at tilnærmingsslina millom bokmål og nynorsk no er mindre aktuell, og at måldyrkingsarbeidet snarare må knytast til spursmålet um korleis bokmål og nynorsk kvar for seg skal kunna utvikla seg best mogleg. Stortingsmeldingi er godkjend i Riksstyret, og er, utan dissens på det aktuelle feltet, godkjend av Stortinget.

I samsvar med desse tankane gjer me framlegg um att:

i-formene vert jamstelte i sterke hokynsord eintal (boki, soli) og i inkjekynsord fleirtal (husi, epli), og *or/one-endingane* vert jamstelte i linne hokynsord fleirtal (gator, kvinner). *Tilsvarande endingar* vert jamstelte i adjektiv og partisipp (ei naki grein, ei atfunni bok).

Ord av type *leid, leida, reida, snøyda, snaud* osb. fær jamstelt form med *d* (lei(d), lei(d)a, rei(d)a, snøy(d)a, snau(d)). Det same gjeld avleidingar. Like eins fær dei modale hjelpeverbia *kunna, skulla, vilja* jamstelt fortidsformene på *-de*, som er den regelrette nynorske fortidsendingi

Notidsformi *hev* av ha(va) kjem inn att, jamsides *har*.

Ordformi *so* vert jamstelt. Dette ordet hev funnest med two former sidan gamalnork (*so, svá*).

Verb med *-gi-* eller *-kj-* i stemmen held på *j-en* i avleidde -ing-substandiv: *bryggjing, byggjing, hengjing, tenkjing* osb.

Innlånte ord på *-era* fær att jamstelt *a-bøygjing* (studera, studerar, studera).

Tradisjonelle skrivemåtar med *e, i, u, y* og *å* fær jamstelt den upphavlege formi. T.d. *ser(s), serleg, millom, bylgja, fylgja, (burt(e))* (er heilt utestengt), *vyrda, ålmenn* og fleire.

Me kunde føra upp ei rad andre rettingar i skulemålet som me meiner er ynskjelege. Me er tolleg visse på det vilda gagna elevane og målet um ein gjenomgripande regel slo fast at ingen må tilrekna teljande målfeil i nynorsk i skulen so lenge dei brukar ordformer som ein gong f.o.m. Aasen (1873) hev vore ålement godkjende i målet. Me meiner ein slik regel vilde upplevast frigjrande.

Høgnorskringen og bladet Vestmannen hev gjenge saman um denne fyreteljingi, og me vonar Norsk språkråd vil setja seg inn i synsmåtan våre og stydia liberaliseringstankane i tradisjonell leid.

Ein kulturtragedie

Språket vert utarma

I eit ålvorsmetta fyredrag i Vestmannalaget tok journalist Rolf Tofte ei vurdering av språkstoda vår. Han kom inn på både våre offisielle mål. Han tolka den djupe vyrnaden for folk som han etter kvart møtte i bygdene, han siterte frå Gula Tidend som for lenge sidan refererte frå ei høgtid i Vestmannalaget der det var «ei gladværug samråda etter fyredraget av sokneprest Halfdan W. Freihow». Og deretter kom han inn på korleis det gjekk med i-målet i Dagen og i Bergens Tidende.

Språksjokk og utarming

Tofte kom inn på språkstoda i dag, språkbruken i media av alle slag: det er språksjokk på rekkja og rad, sa han. Utarmingi av mediaspråki er ein kulturtragedie som gjeng snøgt, ja, det er ein tragedie som me ikkje veit utgangen på. Odd Eidem skreiv i si tid at «vi har ikke lenger noe dannet borgerskap». Og nyleg spurde formannen i Norsk Journalistlag um det er noko i vegen med journalistspråket. Ja, no er journalistane sine eigne «korrekturlesarar», det var dei ikkje i tidlegare år. Dialektspråket råder grunnen, og ukontrollert frispråk i dialekt vert maltraktert av språklege ignorantar.

Agenda er det siste moteordet no. Dagsorden og sakliste var dei gamle nemningane. Normfobien er på full fart, også i skulane. Salmespråket og bibelspråket heng saman, og inngrepet der er velkjent. Me hylle ikkje salmeskaldane våre. Etter kvart er det mange som ikkje veit kven Elias Blix var. Og inngrepet i salmespråket er ingi nyuppfining, det hev tradisjon. Mange av salmeskaldane hører til våre aller største lyrikarar.

Tofte gav også fine prøvor på eigne høvesdikt gjennom åri, dikt på både mål som synter at han meistrar både våre språk og at han er glad i dei og meiner at dei no treng vern.

Ludv. Jerdal

Heggland med ungdomsroman på Eide

Johannes Heggland kjem med ein livfull historisk ungdomsroman av godt, gammalt merkje i år. *Den unge kongen* heiter boki, som er um kong Magnus Erlingsson frå Etne, fødd i 1156; han vart vald til konge 5 år gammal, og døyde ung. Eide forlag, Bergen, er utgjevar.

Haukenæs og målsaki

Av Arne-Ivar Kjerland

Forfattaren og folkeminnesamlaren Thrond Sj. Haukenæs (1840-1922) var av hjarta målmann. Um det ikkje er mykje landsmål, eller dialekt, i dei 51 bøkene og hefti han gav ut frå 1884 til 1914, so finst det smakebitar innimillom, og dei er forvitnelege nok.

Alt i fyreordet til debutboki «Eid fjord», første delen av verket «Natur, Folkeliv og Folketro i Hardanger belyst ved Natur- og folkelivsskildringer, Eventyr, Sagn, Fortællinger o.s.v. fra ældre og nyere tid», finn me forfattaren sitt medvitne resonnement om val av språkform. Han skriv: «I et par av vore aviser har jeg set Opfordring om at lade Samlingen udgaa paa Landsmaal. Dette hadde nok stemt mest overens med mit eget Ønske saavel som med Indholdets Art og Beskaffenhet; men Folk er desværre endnu ikke komne saa langt, at de har lært for at læse sit eget Maalføre paa Tryk, ligesom de mange reisende, som færdes her, og som forhaabentlig vil bli ve mine beste kunder, ofte hverken vil eller kan læse en Bog skrevet paa Landsmaal, og jeg er nødt til at tage hensyn til disse Omstændigheder. Jeg har gjort et Forsøg med en Skildring af en Tur til Vøringsfossen, og lignende Forsøg vil blive gjentaget ogsaa i de følgende hefter.»

Då han skreiv dette hadde han hatt ein subskrisjonsrunde i avisene på Vestlandet. Han hadde fått reaksjonar på prosjektet sitt, redaksjonelt og i inserats form i blad og aviser, og han hadde fått mange brev. I direkte samtalar med folk hadde han hørt meininger um korleis han burde leggja fram det innsamla stoffet. I sitt daglege yrkje hadde han vore hotellvert og handelsmann. Han hadde eit stort kontaktnett og brevkifta med dei fremste vitkapsmenner på fleire omkverve.

Fyreordet til boki om Eid fjord er dagsett 4. juli 1884. Året før hadde han gått fallitt, han stod på berr bakkje økonominisk. Boksalet var avgjerande for å brødfø kona og tre små born. Um han aldri so gjerne vilja, hadde han inkje råd til å velja landsmålet, det ville føra til mindre sal.

Men me ser at han heilt frå starten av forfattarskapen set seg fyre å gjeva lesarane smakebitar av «sit eget Maalføre paa Tryk», som han uttrykkjer

det. Han fylgjer opp intensjonen, mest ved små stykkje på dialekt, men også med stutte bolkar ålm̄ent landsmål. Eit innhogg i skildringi av turen til Vøringsfossen vert slik: «Det var ein sumar fyr nokre Aar sidan. Eg hadde lenge tenkt paa denne Turen, men mangt hadde lagt sig imillom, so det fyrst no kunde verta Alvora av det. Me var tri, fira i Lag; eg og nokre av Grannagutarne mine; Vedret var fint, og me spådde oss ei god og glad Ferd. ....»

Alt i neste boki si nyttar han folke-mål når han gjev att gåter og vers som han hev samla i heimbygdi si; Granvin: «Ka æ da, Ein aldri ser utan um Notti? (Stjernorna). Ka æ da, so høgge heile Dagen utan at dar visar Spon etter? (Augnelaakje). Ka æ da, so æ kvitt so Snjo aa svart so Jord, hev Rumpa so Røven aa gaar paa to? (Skjori).» Gamalt Rim fraa Graven (Graven er gammalt namn på Granvin, *merkn. AIK*) lyder slik: «Eg tente meg ein rike Mann/Sorike, so han val/Dan fyrste Gaava, han meg gav./Da gav han meg ei høna./Spyrgja, lya, høira te/Ka den høno eittæ ve:/Høno eitte Tireli paa Tua.» Men desse smakebitane av folkemål utgjer ikkje store delen av boki, knapt 3%; berre 9 av 324 sider.

I boki um Ulvik, i same serien, er landsmålet representert med heile 14%. At han nyttar so mykje meir landsmål i denne boki enn i fyre, hev nok mest med at han hadde samla det aller meste av stoffet til Granvin-boki før han hadde lært seg å skriva landsmål. Ja, store delar av stoffet hadde han skrive ned alt på 1860-talet. Stoffet til boki um Ulvik vart for det mesta samla rett før utgjevingi i 1885. Me tek med eit lite klypp frå denne boki: «I siste luten av det lidna Aarhundradet kom her til Bygdi ein Mann som heitte Palludan. Mannen skulde vera Major. Av ein Gardmann paa Haaheim kaupte han ein Jordklat, kallad Holmen. Der busette major Palludan seg. Palludan saag nokot illvooren ud, og ilskan og vrangsnudd var han daa og altso oftast. Han var daa holder ikkje mykje likt av Folk. Kona hans var frå Ringerike. Det var eit godt og venlegt Kvende. Like so lite som dei umbuande tykte um Mannen, lika so mykje tykte dei um Kona hans.»

Hoppar me so fram til 1893, i ei av Haukenæs sine reiseskildringar;

«Vestlandet», finn me ein heil del landsmål, høvesvis umlag like mykje som i Ulvik-boki. Størsteparten er skrive ned som dagboksblad, og seinare klargjort for prenting. Ei prøve her skildrar Odda i 1886: «Odda hev 5 hoteller. ... Det største og flottaste hotellet er 'Hotel Hardanger'; her er plass til 130 reisande. Det styres af brødrane Svein og Mikkel Tolleivson. Det er fåe hoteller, som kann måla seg med dette i et og alt. Stort og gjeldt ser det ut, og mat og drikka er også av det bedste slaget, ein kann ynskja seg. Reisande hev det og i sumarmånarne ofte mykje meir, enn det kann taka imot. Allermest er der av engelskmenn, som hotellet også er berekna på.»

Den beste attesten for bruk av dialekt fekk Haukenæs av senator Knute Nelson (1843-1923), den fyrste-generasjon nordmannen som hev nådd høgst i politisk karriere i USA. I eit brev til Haukenæs skriv Nelson: "Du skriv betre vossamål enn Sivle". Betre vitnemål kunne vel ingen be um på dette umkverve. Eit dagboksblad, datert på Voss den 3. mai 1887, lyder slik: «Ein tao landhandlarane pao Vangjen gjifte bort dotter si idag med ein gut frao Harangur. Mykje folk va i brudlaupe, å mangje va samla fyr å glaopa pao bruræ. Ho gjekk kledd i vossa-bruradragt, flat kruna besett med sylv- å perlastass, sylje i bringo, um live sylvelte, blao stakk, blao trøya å kvitt fyrklæ. Spil hadde dei ikkje fyre vielsen, men sian so vart dar både spel å dans. Ola Mosafinn spelte i brudlaupe. Han hadde nett halde konsert på Vangjen um kvelden fyrrut. Å du, å du, kor fint Mosafinnen spelte! Han kann mest fortrylla folk med spele sitt, liksom hulder-spelarane i gamla dagar.

Det hende at ihuga målfolk var etter Haukenæs og pressa på for at han skulle gå heilt yver til landsmål. Men det var ikkje so likatil å gjera. Eitt var det økonomiske, etter kvart som Haukenæs vart avhengig av eit større og vidare nedslagsfelt for å få selt bøkene sine, laut han ta umsyn til det også i målvegen. Det andre var at med berre omgangsskule, og upplæring på dansk, kjende han seg uskikkja til det. Då som no vanka det meir spit og ivenleg kritikk til den som skreiv rangt på lands-

Til s. 15

mål, enn om ein skreiv ring dansk-norsk.

Men fleire av dei leidande personlegdomane i målreisingi sette Haukenæs høgt, og skjøna at den nasjonale innsatsen hans var verdfull som han var, sjølv om han skreiv mest på dansk. Like eins skreiv målbladi helst vel um Haukenæs og bøkene hans. Fedraheimen skreiv slik: «Det er eit stort arbeid, Haukenæs hev under hendarne. Me må vera takksame mot han for det arbeidet, han ofrer på denne saki. Det er eit fagnaverk å hjelpa so trutt til med å samla dei gamle skattar.»

Me må hugsa på at det er tidleg i målsoga vår, Haukenæs var ikkje åleine målmann um å skriva mest dansk. Det er illustrerande slik å sitera kva måldiktaren Jens Tvedt skreiv i bladet sitt Heimdal: «Hr. Haukenæs samlinger er meget interessante og hans arbeide burde støttes, hvilket er en betingelse for at han kan fortsætte. Hans böger ambefales paa det bedste.»

Haukenæs var bonde i gammal tyding, han var bonderøtt og sjølv når

han må klara seg med det lånte skriftmålet, so hev han ein munnleg svip. Det vert lagt merke til av bladfykane. Søndre Bergens Folkeblad skriv mil-lom anna: «Hr. Haukenæs er ein sjeldan kar til aa maala folkelivet. Og det gjerer han paa ein sers maate. I staden fyr aa hefta seg med lange, tunge karakterteikningar, so fortel han beint fram. Han finn fat paa dei gamle segner, vel utor det gjildaste og settar det inn i teikningi so klaart og raakande, at ein reint lyt undra seg. Haukenæs er elles fælt gjild til aa maala naturi og utsyne kring bygdarne. Sume stader stend han reint drøymane plent som Vinje, daa han saag utsyver Trondheimen».

Det er meir å segja um Haukenæs og målsaki. Han gjorde sitt verk i nasjonsbyggjinci, andre menn i tidi merkte seg innsatsen hans. Det er nok å nemna Asbjørnsen, Bjørnson, Kielland og Mortenson. Men eit bladstykke bør ikkje verta for langt, so fær eg heller koma attende til Haukenæs og desse karane ein annan gong.

Me er eit gammalt kristenfolk

Anne Ågotnes i Bryggens Museum um då ho ynskte velkommen til ei ny utstelling. Det er ei utstelling som ber det dystre namnet «Med døden som følge», og direktøren sa at me helst let vera å tala um døden. Denne utstellingi syner oss korleis døden var det faste fylgjet for tidlegare ætter, og korleis han tok liv i stort mål ogso i barne- og ungdomsalder. Utstellingi hev undertitel «1000 - 1900 - Vestlandet», og ho skal vera på plass i museet til år 2000.

Det er ei utstelling som manar til ålvor. Ein innhaldsrik katalog gjev bakgrunn for det som vert synt, og i halli er det gravminne og plakatar med ålvorsame tekster til vår lange soga. På ein av dei plakatane fann eg eit lite utdrag av ei norsk preika frå 1100-talet, og det fekk meg til å tenkja på at vår kristne tradisjon er gamal. I den preiki tala presten um paradis, og han sa: «I paradis er det ikkje hunger eller torste, ikkje alderdom, ikkje myrker, ikkje rop eller skrik, ingi klage, ikkje gråt eller sorg, og ikkje pina. Der er ljós utan myrker, liv utan daude, og ungdom utan alderdom, helse utan sjukdom».

Underleg å finna eit so klårt vitnemål um tru, frå 1100- Me er i 1990 , og det er 650 år sidan Svartedauden tok livet av eit stort fleirtal av folket i Noreg. Dette minna direktør talet. Og her er ein soge-bakgrunn av stort verde, um sjukdomar som tok liv, um daudedomar og avretting. Farne hundredår hadde lite av hjelperåder mot sjukdomar. Penicillinet t.d. vart ikkje oppfunne fyrr i 1942, og det hev berga mange liv etter den tid.

Eit stort arbeid ligg attum denne utstellingi, og direktør Anne Ågotnes takka både mange museum og einskilde som hev lånt ut ting til utstellingi. Frode Iversen heldt opningstalen. Han hev vore prosjektleiar saman med Bård Gram Økland, og Turid Mellemstrand hev vore formgjevar.

Ludv. Jerald

læreboknormalen vart kunngjord. Ingen av deim vilde verja utfallet av normalarbeidet.

Elles i tiårsskriftet finn me m.a. eit opplysande skrifstykke av Reidar Djupedal um færøysk målstræv.

Dersom nokon vil ha skriftet, kann dei skriva til Gudmund Harildstad, Geitmyrsvegen 73D, 0455 OSLO. Eller ringja honom på kveldstid 22 71 62 76. Skriftet kostar ikkje noko.

«Skriftspråk i utvikling» - Norsk avnorskingsnemnd 1952-1962

I mars kom «Høgnorsknytt» nr. 1/1999 med godt innhold, utgjeve av Høgnorskringen og med Håvard Tangen til bladstyrar. Me lærer Håvard Tangen si umtala av 10-års-skriftet til Norsk språknemnd. Det kom for 27 år sidan, men fekk aldri den store åtgauen. Det var svanesongen til Språknemndi, som spela seg langt ut yver sidelina med 1959-skulemålet – serleg nynorskgreini som sprakk av di fleirtalet gjorde seg til lått med ei nybokmålisera rettskriving som ingen studde - ingen! Etter millomspelet med Vogt-nemndi stod Norsk språkråd fram på valen 10 år etterpå (1972). På målsida vart språkrådet diverre mykje av ein erving av Norsk språknemnd:

Tiårsskriftet til Norsk språknemnd, som me frimodig umdøyper til avnorskingsnemnd, syner i høg grad det ideologiske hegemoniet samnorskaranane lauga seg i etter krigen. Serskilt peikar bolken til Alf Hellevik, «Norsk språknemnd blir til» seg ut som ein sers sjølvrettferdig gjenomgang av soga. Samnorskaranane hadde ei kolbrennartru på at berre lina dei hadde lagt seg på, gagna nynorsken. Språknemndi vende seg til den «språklege samlingsviljen» etter krigen, og meinte å kunna taka ymse utsegner frå leidande målmenn til bate for saki si. Jamvel ei slumsut fråsegn frå Asbjørn Øverås kunde dragast i samnorsk leid: «Eitt norsk mål

for heile folket er så stor ei sak at ho er verd både offer og arbeid». Kann henda var det nynorsk til einaste riksmaål i landet tanken hans Øverås leika innpå i den samanhengen, men det er snart gjort å saksa ut hermet og kna det um til eige bruk. Riksråd Lars Moen lagde ikkje fingrane imillom då han tilrådde skipingi av nemndi i si tid: «Føresetnaden må vera at eit slike organ skal hjelpe til å peike ut den beste vegen fram til det målet alle vetuge menneske vel nå er samde om: nemleg språkleg samling når tida til det er inne.» Han mætte ikkje motmennene sine høgre enn som so, ikkje eingong vit hadde dei.

Det er i boki lagt fram tilråding frå det fyrebuaned utvalet til språknemndi, men servotumet til Ingeborg Hoff, som stod det høgnorsklynde vestmannasynet nær, er ikkje utdjupa. Svært forvitneleg er det å lesa fyrretjingi frå Historisk-filosofisk fakultet ved Universitetet i Oslo, som lagde imot uppnemningsmåten til nemndi. I utgangspunktet var det berre meinangi å velja inn slike som studde fyremålsparagrafen til språknemndi. I arbeidet kom Norsk språknemnd til å fylgja fyremålet sitt jamt og trutt, og i den endelege læreboknormalen kapitulera nynorskdeildi med å slå fast at ho var vonsviki av at bokmålssida ikkje hadde tøggi seg lenger. Sigurd Kolsrud og Per Thorson braut med Norsk språknemnd då

Framlegg til normeringspolitikk for Noregs Mållag

Av Arvid Langeland, Skulestadmo

Noregs Mållag meiner at nynorsk i dag er eit godt skriftmål for det norske samfunnet, og at det ikkje først og fremst er språklege, men politiske, sosiale og kulturelle tilhøve i samfunnet som stend i vegen for at fleire skal ta dette skriftmålet i bruk. Framgangen for nynorsken kan berre skapast gjennom å overtyda fleire om at det er verdfullt å bruka dette målet. Målrørsla kan ikkje normera seg til framgang.

Samstundes er kvaliteten på normalen likevel ein av fleire faktorar som avgjer om det gjeng bra eller dårlig med nynorsken. Noregs Mållag har, som den største målreisingsorganisasjonen i Noreg, ein skyldnad til å halda auga med normi og seja noko om endringsframlegg, jamvel om det aldri bør verta ei hovudoppgåve for laget.

I. Formverket og lydverket

Noregs Mållag meiner at ein bør fjerne skiljet millom hovudformer og sideformer. I normeringsarbeidet må det leggjast vekt vekt på å

a) etterreisa konsekvensen i skriftmålet der tradisjonelt norsk mål gjev grunnlag for det.

Døme: Der rettskrivingi i dag opnar for alternative skrivemåtar med enkel og dobbel konsonant (*koma/komma, skot/skott*) bør ein i dei fleste tilfelle velja enkelkonsonanten, som truleg er lettast å gjennomføra med færrest unntak. Likeeins: *tenkja - tenkjing*.

b) avgrensa valfridomen til heile kategoriar og få einskildord. Døme: *soli/sola, husi/husa, so/så, me/vi*.

I perfektum partisipp av sterke verb og adjektiv av typen *open* burde me derimot kunna samla oss om trekjønnssystemet (*hankjønn -en, hokjønn -i, inkjekjønn og supinum -e*) sams for «a-mål» og «i-mål» utan valfridom.

c) fjerna alt som no finst av sideformer som opnar nynorsken mot bokmål. Døme: *drar* (presens av å *dra*), *tatt* (perf. partisipp av å *ta*), *-lig* for adjektivendingi (*-leg*).

d) velja hovudformene frå 1917 so langt som råd, når det gjeld spørsmål om korleis historiske y-ar, i-ar, u-ar osb. skal skrivast. Eit minneleg kompromiss her kunne vel vera å godtaka formeine *om, somme, okse* osb. og *over* som eineformer, dersom t.d. *fylgja, millom* og *fyrst* vart eineformer.

II. Ordtifanget

Sjølv om ordtifanget i prinsippet er ope,

meiner Noregs Mållag at det skal styrast til liks med andre sider av skriftmålet. Det overordna målet for denne normeringi bør vera å halda i hevd ordlagingstradisjonen og det tradisjonelle ordtilfanget i nynorsk. Den uendelege rikdomen som ligg i det nedervda ordtilfanget er på langt nær godt nok utnytta. Arbeidet med å finna og fremja norske avløysarord for nye og gamle låneord bør halda fram, og Noregs Mållag vil her sers nemna Magne Rommetveit sitt monumentalverk *Med andre ord* frå 1993 som ein vegvisar. Noregs Mållag meiner Nosk språkråd bør føra vidare kampanjen mot «anglonorsk» og samstundes setja i gang ein liknande kampanje for det tradisjonelle ordtiltanget i nynorsk, både i skuleverket og samfunnet elles.

Når det gjeld spørsmålet om kva nye og gamle låneord som bør stå i ordliste, m.a. «anbeheitelse-ord», meiner Noregs Mållag at eit sentralt kriterium må vera at det ikkje finst dekkjande nynorske avløysarord eller seiemåtar, eller at slike avløysarord eller seiemåtar, trass i god lansering og framhjelp, ikkje har slege gjennom.

Oslo vert rikshovudstad

For 600 år sidan, den 13. juli 1299, døydde kong Eirik II Magnusson. Han vart berre 31 år. Bror hans var hertug Håkon, han hadde maktgrunnlaget sitt på Austlandet, og då han no vart konge, gjekk han inn i kongsrekkja med namnet Håkon V Magnusson. Under honom flutte det kongelege kanselliет til Oslo, og heretter kann Oslo reknast for hovudstad – til staden snart vart Kjøbenhavn.

Tidlegare hadde Nidaros og sidan Bjørgvin vore hovudstad. Nidaros hev vore og er enno det kyrkjelege hovudsætet i landet, og dertil ein viktig upplagsplass og eit samferdselsknutepunkt, nokolunde midt i landet. Bjørgvin hev vore handelsstad og sjøfartsby, og blømingi i Bjørgvin i gamalnorsk tid fell saman med stordomstidi til Noregs veldet. Enno er kanskje ikkje alle visse på at valet av hovudstad i eine landsenden for 600 år sidan var det beste.

Tilskrifter

Vestmannen

Bladstyrar Jostein Krovik

6143 Fiskabygd

Telefon 70 02 14 29

Vestmannalaget

Formann Lars Bjarne Marøy

Eliasmarken 14, 5163 Laksevågg

Telefon 55 34 33 77

Ivar Aasen-sambandet

Formann Bjørn Tormod Ringdal
Løvåsbakken 22, 5145 Fyllingsdalen

Vestlandske Mållag

Formann Lars Bjarne Narøy
Eliasmarki 14, 5163 Laksevågg

Telefon 55 34 33 77

Norrønalaget Bragr

Formann Lars Bjarne Marøy
Tilskrift som Vestlandske Mållag

Målungsdomslaget

Prikken yver i-en

Formann Bjørn Tormod Ringdal
Løvåsbakken 22, 5033 Fyllingsdalen

Norsk Bokreidingslag

Postbok 684, 5001 Bergen
Telefon 55 31 66 29

Høgnorskringen

ved Håvard Tangen
Grensa 8, 0159 Oslo
Telefon 22 33 68 10

Norsk Målungdom

Øvre Slottsg. 5, 0157 Oslo
Telefon 2216155 / nmu @ nynorsk.no

Noregs Mållag

Kirkegata 32, 0105 Oslo
Telefon 22 47 71 00 / Faks 22 47 71 01

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er lands-samskipnad åt vestmennene og høgnorskrørsla. Sambandet arbeider for målupplysning, måldyrking og målreising. Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og krev i nynorsk full jamstelling for i-målet som Ivar Aasen valde.

Sambandet hev ei sergjerning i norsk målrørsla. I Sambandet kann lag og einskidlemer vera med, og du må gjerne meldar deg inn i mållag der du bur og beinveges i Sambandet. Skriv deg inn!
Årspengar for beinveges innmelde kr. 50,-.

Innmelding til kassastryaren:

*Ivar Aasen-sambandet v/Kolbein Totland, Totlandsvei 370, 5050 Nesttun.
Telefon 55 10 02 48
Postgiro 0814 20 27 209*

Ein gløymd soldat – Henrik Angell

Av Konrad Finsrud

For meir enn hundre år sidan, hausten 1898, var boka «Svartfjellsønerne» av militærkaptein Henrik August Angell (fødd 1861) prenta fyrste gongen. Bakgrunnen for boka var ei skifert kaptein hadde gjort i Montenegro – eller Svartfjell-landet som Angell sjølv meinete det burde kallast på norsk. Den norske staten hadde løyvd pengar til kaptein Angell for at han skulle læra geriljakrigføring av svartfjellfolket, som i hundreåra før – sumar som vinter – hadde ført fridomskrig mot det tyrkiske herrefolket fram til fullt sjølvstende for Montenegro. Samstundes med geriljakrigstudiet skulle kaptein Angell læra svartfjellingane å gå på ski på norsk vis, slik at dei slapp å baska i fleire meter høg snø vinterstid.

Boka «Svartfjellsønerne» var nok òg meint som styrking av forsvarsviljen hjå norsk ungdom. Kaptein Angell trudde visst at det snart måtte koma eit militært oppgjer med svenskane. Men Henrik Angell, som no hadde kome høgare opp i dei militære gradane, vart nok ikkje lite vonbroten då dei politiske styremaktene i Noreg gjekk med på kompromiss med svenskane utan sverdslag. Han tykte òg at Stortinget løyvde for lite pengar til militærstellet i åra etter 1908. «Litt meir enn ingenting», skal han visst ha kalla desse låge løyvingane. Henrik Angell heldt likevel fram med å kjempa for forsvarssaka, og han fekk å nyo pengar frå staten for å dra til Balkanlanda og fylgja med i krigshendingane der, og det var fleire krigar på Balkan å fylgja med i åra før den store heimskri-

gen, som byrja i 1914.

Henrik Angell steig vidare i dei militære gradane, og var utnemnd til oberst då han i 1912 heldt ei stor militær-tale til folkemugen ved Kringen-monumentet til minne om slaget der i 1612.

Forsvarsvenen og norskdomsmannen Henrik Angell hadde tankar om at Noreg måtte ha sin eigen framandlegion i likskap med Frankrike, som han kjennte seg sterkt bunden til. Men Angell tenkte visst ikkje på at fåe spreke gutar vilde dra bort frå fødestaden i utlandet og dra til det kalde og lite gjestmilde Noreg for å gjera militärteneste til vern om Noreg og norske interesser.

Som ihuga målmann frå Sogn vilde Angell òg ha landsmål som militært kommandomål i Noreg. Til dømes meinte han at kommando-orda «Gjev gaum» var meir smålåtnæ og høvelege for godmodige norske soldatar enn dei dansk-tyske «Giv akt».

Då den store heimskrigen braut laus i

1914, ynskte han at Noreg skulde ta aktivt del i kampen på fransk side. Då det ikkje skjedde og den norske regjeringa la stor vekt på å fylgja ei nøytral linje jamvel om norske skip oftare og oftare vart søkkte av tyske ubåtar, søkte oberst Angell om å verta løyst frå stillinga. Søknaden vart godteken, og Henrik Angell melde seg til teneste i den franske framandlegionen, der han òg gjorde teneste etter at heimskrigen var slutt. Det siste tenesteoppdraget hadde han i Murmansk-området i Russland, der han fekk store frostskadar som han sleit med heilt til han døydde i 1922, 61 år gammal.

Etter eige ynske vart Angell kremert, og urna var sett i sokkelen på ein statue som norskdoms- og legionener sytte for å reisa på ein godt synleg stad ved Holmenkollen. Seinare har familien teke ut urna og plassert henne på familiogravstaden i Bergen. Oslo kommune har teke på seg andsvaret for stell og vedlikehald av sjølve statuen, som no står på ein meir bortgøymd plass ved Holmenkollen.

Høgnorskringen

Høgnorskringen er ein landsdekkjande ring som vil reisa nynorsk i sitt «beste lag» (Aasen). I høgnorsknamnet ligg programmet. Open for alle som er samde i grunntanken. Ringen er med i Ivar Aasen-sambandet. Årspengar kr 50,-.

Skriv til:

Høgnorskringen

Grensa 8

0159 Oslo

Telefon 22 33 68 10

Postgiro 0803. 4591343

DAG OG TID

Lyser opp i malmørkret!

Ring oss i dag og ting avis til spesialpris;
199 kroner for eit halvt år!

Telefon: 22 33 00 97

Dag og Tid

Pilestredet 8, 0180 OSLO

Tlf. 22 33 00 97 – Faks 22 41 42 10 – E-post: bladstova@dagogtid.no

Den nynorske skuleleiaren i nord

Olav Løkse

Salangen 9.10.10 – Finnfjordbotn 24.02.99

Ja, du bar namnet ditt med rette –
du Odins leiv,
du raude laks med djerve sprang i stride foss.

Og nett som han,
du for frå barndoms elv mot sør
for der å flensa kval
til pengar for eit embetsstudium
på gamle Fredriks Universitet sin lesesal

Som fullfløygd lektor du flaug så lett på sterke veng
i Shakespeares kongerike,
som måltrost i ditt Håløyglag-.
Og seinare som felebyggjar, -spelar
blant Midt-Troms sanne symfoniaktørar,
du tona med i gjæve fuglars kor.

Då, etter prøvetid bak Ullerns, Kongsbergs blå kateter
og millom mulebotne yrkesbrør i fangeleir på Kirkenes;
du kunne, slik som Albatrossen leggja ut på kjempefloget:
Trettifem år som byggjar og styrar
av Noregs nørdeste landsgymnas
– no Finnfjordbotn vidaregåande skole –
Einaste gymnaset i dag nord for Dovre
med nynorsk namn?

Visst laut du ha vengjespenn.
Visst laut du vera fast i fisken.
Visst laut du vera rak i ryggen
for slik ei gjerning.
Og med på ferda hadde du Sigrid Steinnes –
riksantikvar Asgaut Steinnes si dotter –
heimefrontfleinga sin tru løyndekurér under krigen.

Saman skapte de den fagdjupe og -breie boksamlinga
og Sigrid styrde henne ved skulen
på den finaste og mest naturlege Oslo-nynorsken
eg nokon gong har høyrt og sett.

Fire staute born fekk de,
og Sigrid Løkse kan fortelja mangt om han Olav
der ho sit i sin vakre heim i Storvika
skodande mot eventyrøya Senja.

Ja, Olav Løkse, du kom heim
og ville læra håløygungdomen å nyta eigne ord
om alt som leikar seg i hug og hold
hjå oss på høge fjell og i den djupe fjord.

Som fremste kjennar av den grimme Macbethfruaas sinn,
ungprinsen Hamlets beiske lagnad,
og gamledrotten Lears einfald,
du visste vel kor lett ei form kan prega innhald.

Så difor var i all di ferd, i skule, lag og samfunnsliv,
du alltid målmann,
av di du såg kor snøgt det er å verta talerøyr
for andre sine gamle, daude tankar,
når me det ikkje maktar:
å bruka målet som i eige hjarta bankar.

Ja, høgt du lo og hygde deg
når nord- og nynorsk kom i skrift og tale
ut til folk i heile Noreg.

Arvid Hansen, Ragnar Olsen, Jack Berntsen,
Arthur Arntzem, Kine Hellebust, Helge
Stangnæs og mange fleire
gledde Løkse mykje.

Og når den norske Julie-tolkaren Herborg song
«Å, eg veit meg eit land», nasjonalsongen for
nordlendingane,
humra den kvasse Olav Løkse blidt.

Det solidariske og gjensidige
som ligg i nynorskens idé var
etter Løkses hug:
At Senja-, Vossa-, Trysil- og Vika-målet
skal utfylla kvarandre til bate for alle
og styrkja det nynorske skriftmålet –
samstundes som dialektane vert styrkte av nynorsken.

Dette gjorde sitt til at Olav Løkse
vart den hardnaglen og den eldsjela
i arbeidet for dialektame og nynorsk
dei mange åra ved Troms Landsgymnas og
den vidaregåande skulen i nord.

Tre Ijos vart tende kring Olav Løkse
si våra i Finnfjordbotn fredag 5.03.1999.
Dei stod for heilskapen, skaparkrafta og naturgleda hans.

Dei brenn ikkje lenger.
Men Bivrost, den vonfulle bogen
målungsdomen og Olav samlast under når dei song
«Me skal koma um ikkje so brått»,
han bivrar og strålar enn.

På Bivrost sit no Olav Løkse smilande
med fela si og spelar «Den frilynde»
til gleda for alle som enno har tru på
den frie tanke og den rette form.

Torstein Sausjord

Ivar Aasen-bøker

Norsk Maalbunad.

Samanstilling av norske ord etter umgrip og tyding. 2. utg. Hefta kr 60,-. I band kr 80,-.

Sunnmørsgrammatikkane.

Red. av Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. 1992. Hefta 180,-. I band 200,-.

Målsamlingar frå Sunnmøre.

Red. av Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. 1994. Hefta 200,-. I band 250,-.

Målsamlingar frå Bergen Stift.

Red. av Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. 1996. Hefta 230,-.

Målsamlingar frå Christiansands og Agershus Stifter.

Red. av Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. 1997. Hefta 230,-.

Målsamlinger frå Trondhjems og Tromsø Stifter.

Red. av Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. 1998. Hefta 230,-.

Um Ivar Aasen:

Red. Jarle Bondevik og Oddvar Nes:

Aasen-studiar I. Med utgreidningar av Jarle Bondevik, Andrew Robert Linn, Bjarne Ulvestad. 1998. Hefta 160,-.

Arne Garborg: **Ivar Aasen** (miniatyrbok m/fyreord av Trygve Lande). 1996. I band 95,-.

Jostein Krokvik: **Ivar Aasen – sosial frigjerar og nasjonal målreisar.** Livsskildring. 1996. I band 250,-.

Norsk Bokreidingslag

Postbok 684 - 5807 Bergen
Tlf. 55 31 66 29 Faks. 55 32 03 56
Postgiro 0809 3918844

**NYNORSK
ANTIKVARIAT**

Pb 9243 Grønland, 0134 OSLO
Tlf 22 19 02 11
Faks 22 19 61 10
epost:
tinging@nynorskantikvariat.no
Kontortid: onsdag

Verdfulle bøker

Nye bøker:

Arne Horge: Gråskuggen. Festleg barnebok med teikningar av Dagfinn Instanes og unge hjelparar. I band kr 168,-

Sigurd Sandvik: Stølsguten. Forteljing um den 9 år gamle gjætarguten Ola. Samstundes ei skildring av arbeidsliv og folkeliv i Suldal tidleg i 1920-åri. Hefta kr. 145,-.

Gunnstein Akselberg og Jarle Bondevik, red.:

Heidersskrift til Oddvar Nes 24 artiklar frå mål- og namnegransking. Hefta kr 275,-

Jarle Bondevik, Oddvar Nes, red.: Ivar Aasen-studiar I

Utgreidingar av Jarle Bondevik, Bjarne Ulvestad og Andrew Robert Linn. Hefta kr 160,-.

Tidlegare år:

Alv Askeland: Folkesuvereniteten, Stortinget og Grunnlovi.

Frisk essay-samling på godt mål um grunnleggjande spursmål for norsk folkestyre og sjølvstende. Gjelsvik-prisen. Hefta kr 135,-.

Alv Askeland: Kyrkjeljod. Salmar. Hefta kr 115,-.

Conrad Clausen: Festskrift til Ludv. Jerald. I band kr 195,-.

Arne Garborg: Ivar Aasen. Ved Trygve Lande. Miniformat. Kr 95,-.

Hannaas, Clausen, Jerald: Vestmannalaget 110 år. I band kr 200,-.

Jostein Krokvik: Ivar Aasen – diktar og granskjar, sosial frigjerar og nasjonal målreisar. Bilete ved Jo Gjerstad. I band kr 250,-.

Jostein Krokvik: Norskrott skriftmåls store fall. Um det nynorske atterslaget i etterkrigstidi. Hefta kr 130,-.

Jostein Krokvik: Ny Hungrvekja og Jan Prahl. Hefta kr 160,-.

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle. Soga um det offentlege målet.

Hefta kr 160,-.

Jostein Krokvik: Kjettarord um norsk målalkymi. Hefta kr 24,-.

Sigurd Sandvik: Skriv betre norsk. Rettleiding i målbruk. Hefta kr 115,-.

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet II. Ny samling ord og ordlag frå Suldal. Hefta kr 100,-. **Suldalsmålet I og II** samla for kr 200,-.

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad. Norske ord etter umgrip og tyding.

I band kr 80,-; hefta kr 60,-.

Gustav Indrebø: Norsk Målsoga. Det store målsogeverket. I band kr 350,-.

Gustav Indrebø: Kva er målreising. Utvalde artiklar. Hefta kr 50,-.

Gustav Indrebø: På norsk grunn. Hefta kr 125,-.

Inger Indrebø Eidissen: Gustav Indrebø. Ei livsskildring.

Skildra frå nært hald. I band kr 230,-.

Nikolaus Gjelsvik: Von og veg. Gjelsviks høgskatta ervebrev um norsk målføring. I band kr 60,-.

Severin Eskeland: Framandordbok. Einaste nynorske. I band kr 115,-.

Severin Eskeland: Ei minnebok. I band kr 50,-.

Egil Lehmann: Reise det som velt er. Hefta kr 115,-.

Egil Lehmann: Færøysk-norsk ordbok. I band kr. 150,-.

Egil Lehmann: Islendsk-norsk ordbok. I band kr 250,-.

Bed um utførleg boklista!

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684 – 5807 Bergen
Tlf. 55 31 66 29 Faks: 55 32 03 56 Postgiro 0809 3918844

LARS BJARNE MARØY
ELIASMARKEN 14
5163 Y. LAKSEVÅG

ISSN 0800-8647

C-BLAD

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskåbygd

Trygve Bull

Trygve Bull døydde sist i mars 1999, 93 år gammal, og mange kjem nok i hug at ein av dei siste ideologiske frontspelarane frå det fargerike 1900-talet no er burte. Endå frontspelar – ? Bull var politikar og fylgde levande med i det politiske spelet, men eigenleg frontspelar var han ikkje.

Bull var fødd av embetsmannsslekt i Kristiania i 1905. Han studera soga og språk, og vart deretter lektor, i Bergen, og so på Oslo lærarskule. Han var på 30-talet med i den marxistiske gruppa *Mot Dag*, og han hev seinare skrive ei god bok um «Mot Dag og Erling Falk» (1955). Bull var med i Ap, sat ei tid på Stortinget. Han var kritisk til Ap og Einar Gerhardsen i Kings Bay-krisa, og han var sterkt imot norsk innmelding i Europa-unionen. I 1973 gjekk han yver til SV.

Trygve Bull var med i Norsk språknemnd i 50-åri og i Norsk språkråd då dette rådet kom i gang i 1972. Upphavleg var han rekna for samnorskmann, men han var ei hovudkraft i liberaliseringi av offisielt bokmål, og i hjarta høyrdie han kanskje heime i riksmaîkrinsen. I alle fall

drog han tidleg ein vitug lærdom av samnorskstrevet, ein lærdom som ikkje alle nynorskingar synest skyna enno, til skade for vårt mål. Han vende seg ifrå offentleg samnorskstrev.

Eg høyrdie Trygve Bull i ordskifte nokre gonger. I siste halvpart av femtiåri ordskiftast han med Sigmund Skard som meinte Bull ikkje stod ved sine tidlegar ord. Den nye «læreboknormalen» var på beddingi. Frå tilhøyraplass høyrdie eg eit målordskifte på Stortinget millom Bull og Einar Stavang; Bull freista halvt, i mine augo, å gjera Stavang og synet hans til lått, men Stavang var som alltid like sakleg og venleg. Eg legg til at eg var samd med Stavang, og det fargar kanskje umdømingi.

Um Trygve Bull hadde sans for dialektisk tenkjing, hadde han dertil evnor for kompromiss og pragmatikk. Nokon typisk partitråvar kunde Bull aldri verta; han hadde for mykje uroleg tenkjing i hovudet, var for mykje av *frimannen*. Ei eggjande opprikingskjelda er burte.

Jostein Krokvik

Godt sagt um
krig

I moderne nasjonar finst
det ikkje eit døme på
at krig nokosinne veg upp
med eit støvfjom av godt
for alt det vonde han gjer.

Voltaire (1694-1778),
fransk
diktar og tenkjar.

Snakk med oss om Plassering

Vi gir deg betre råd!

KREDITKASSEN

HER FINN DU OSS I HORDALAND:

Arna - Bryggen - Fana - Fyllingsdalen - Landås - Rådhusplass - Åsane
Askøy - Austervoll - Bømlo - Norhordaland - Os - Osterøy - Sotra

Sluttordet

Det hev aldri vore
ein god krig eller ein
dårleg fred.

Benjamin Franklin
(1706-
1790), amerikansk
statsmann